

Taideperustainen toimintatutkimus kuvataidekasvatuksen käytäntöjen kehittämisen välineenä

Timo Jokela

Lapin yliopisto

timo.jokela@ulapland.fi

Maria Huhmarniemi

Lapin yliopisto

maria.huhmarniemi@ulapland.fi

ABSTRAKTI

Taideperustainen toimintatutkimus vastaa laaja-alaisen kuvataidekasvatuksen praktiseen tiedonintressiin. Muutos-hakuinen tiedonintressi nousi monialaisessa hanke- ja tutkimusyhteistyössä Lapin yliopistossa 1990-luvulla. Kuvataidekasvatus nähtiin dynaamisena tulevaisuus-orientoituneena tutkimusalana: tutkimuksen tyypillisenä tavoitteena oli kehittää työ- ja opetusmenetelmiä ja vastata tunnistettuihin haasteisiin. Tutkimusten tavoitteet määriteltiin yhdessä toimijoiden kanssa: taide-, tutkimus- ja kehittämisprosesseissa yhteisöjen jäsenet ovat kanssatoimijoita. Tämä katsaustutkimus taustoittaa ja teoretisoi taideperustaisen toimintatutkimuksen metodologiaa pyrkien tukemaan menetelmän käyttöä alan tutkielmien ja tutkimusten toteutuksessa. Menetelmän ontologisilla ja epistemologisilla lähtökohdilla on yhteys osallistavaan ja dialogiseen nykytaiteeseen, kanssatoimijuuteen, -tutkijuu-teen ja alkuperäiskansatutkimukseen. Taideperustainen toimintatutkimus tuottaa tietoa ja käytännön muutososaamista: kuvataidekasvatuksen tutkittua toimintatietoa, joka on myös alan ulkopuolisten tunnistettavissa.

AVAINSANAT

taideperustainen toimintatutkimus, kuvataidekasvatus, soveltava taide, taideperustainen tutkimusmenetelmä, kehittämistutkimus

DOI

<https://doi.org/10.54916/rae.145624>

ILMESTYMISPÄIVÄ

23/05/2025

Art-Based Action Research as a Tool for Developing Practices in Art Education

Timo Jokela

University of Lapland
timo.jokela@ulapland.fi

Maria Huhmarniemi

University of Lapland
maria.huhmarniemi@ulapland.fi

ABSTRACT

Art-based action research responds to the practical knowledge interest of art education. A change-oriented knowledge interest emerged in interdisciplinary projects and research collaboration at the University of Lapland in the 1990s. Art education was seen as a dynamic, future-oriented research field: the typical aim of research was to develop practical work and teaching methods and to address identified challenges. The aims of the studies were defined collaboratively with the stakeholders: in the art, research, and development processes, community members are co-actors. This review study provides background and theorizes the methodology of art-based action research, shedding light on the method's application to support the planning and implementation of theses and research. The foundations of the method are linked to participatory and dialogical contemporary art, co-acting, co-research, and Indigenous research. Arts-based action research generates knowledge and change-making skills in practice: action knowledge in art education, which is also recognizable in other academic disciplines.

KEYWORDS

art-based action research, art education, applied visual art, art-based research, development research

DOI

<https://doi.org/10.54916/rae.145624>

DATE OF PUBLICATION

23/05/2025

Johdanto

Tarve taideperustaiselle tutkimusstrategialle nousi esiin Lapin yliopiston vastaperustetulla kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmassa 1990-luvun lopulla (ks. Jokela, 2006, 2019). Verrattain nuorena tieteenalana kuvataidekasvatusalan aiemmassa tutkimusopetuksessa ja -toiminnassa oli silloin yleistä lainata laadullisia tutkimusmenetelmiä muilta tieteenaloilta, kuten kasvatus- ja yhteiskuntatieteiden tutkimuksesta ja humanistisilta aloilta, erityisesti taidehistoriasta. Samaan aikaan autoetnografinen lähestymistapa oli tyyppillistä taiteellisessa tutkimuksessa.

Tiedeylempistossa toimivassa kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmassa nähtiin, että alan tiedontarve on muutoshakuista: tutkimuksen tavoitteeksi asetettiin katsoa eteenpäin ja kehittää entistä toimivampia käytännön työ- ja koulutusmenetelmiä ja vastata tutkimuksen keinoin tunnistettuihin haasteisiin. Kaivattiin tutkimuksen ja käytännön integrointia sekä ymmärrystä lisääviä kriittisiä keskusteluja, joiden myötä toimijoista ja yhteisöistä tulee entistä kykenevämpiä sosiaalisen ja kulttuurisen hyvinvoinnin ja laaja-alaisen kestävyuden edistämiseen.

Ratkaisuhakuisuus luonnehti kuvataidekasvatusalan tutkimusintressejä kasvatuksessa, koulutuksessa ja taiteen kohtaamispinnoilla hyvinvointi- ja terveysaloilla, kulttuuripalveluissa, luontomatkailussa ja osallistavassa yhdyskuntasuunnittelussa. Yhteistyö tiedeyliopiston sisällä ja Euroopan Unionin myötä avautuneet alueelliset ja kansainväliset kehittämishankerahoitukset ohjasivat tarkentamaan kuvataidekasvatuksen profilia tutkimuksen kentällä ja tuomaan taiteellisen tutkimuksen rinnalle tutkittua tietoa taidekasvatuksen vaikuttavuudesta ja mahdollisuuksista akateemisten tutkimuskonventioiden edellyttämällä tavalla. Toimintatutkimuksen hengessä kehitettiin menetelmää, joka tuottaa tutkimusta, jonka tuloksia voidaan samanaikaisesti siirtää käytäntöön ja jossa taide, tutkimuksen taiteelliset osiot ja tutkimusprossien ja tulosten esittäminen taiteena ovat olennaisia osia.

Taideperustaista toimintatutkimusta kehitettiin vastaamaan kuvataidekasvatuksen praktiseen tiedonintressiin yhtäaikaisesti maisterivaiheen tutkimusopinnoissa, tohtorikoulutuksessa ja tutkimushankkeissa. Kehittämistyö oli itsessäänkin taideperustaista toimintatutkimusta, sillä menetelmää testattiin ja sen osuvuutta paranneltiin etenkin hankerahoituksella toteutetuissa tutkimuksissa nykytaiteen potentiaali huomioiden (Hiltunen, 2009; Jokela, 2013, 2017, 2019; Jokela ym., 2015a, 2015b; Jokela & Hiltunen, 2023; Jokela & Huhmarniemi, 2018, 2020). Menetelmää kehitettiin näissä tutkimuksissa monialaisen aluekehitystyön kuin kansainvälisen sirkumpolaarisen yhteistyön työtavaksi etenkin Arktisen yliopiston temaattisen verkoston Arctic Sustainable Art and Design (ASAD) keskuudessa (Huhmarniemi & Hiltunen, 2022; Jokela & Huhmarniemi, 2021; Jokela ym. 2024a, 2024b).

Tämä artikkeli taustoittaa ja teoretisoi taideperustaisen toimintatutkimuksen tutkimusstrategisia ja metodologisia lähtökohtia valottaen myös käytännön

toteutusta. Tavoitteena on tarjota kartoitustutkimukseen nojautuen katsaus, joka toimii samalla menetelmällisenä ohjauksena tutkijoille ja opiskelijoille heidän suunnitellessaan ja toteuttassaan taideperustaista toimintatutkimusta.

Tämän artikkelin tutkimusaineistona ovat Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen alalla tehdyt väitöskirjat, joissa on sovellettu ja kehitetty taideperustaista toimintatutkimusta (Ainalinpää, 2019; Griniuk, 2022; Heinonen, 2025; Hiltunen, 2009; Huhmarniemi, 2016; Härkönen, 2021; Korsström-Magga, 2025; Luostarinen, 2023; Manninen, 2021). Artikkeliväitöskirjat sisältävät kymmeniä vertaisarvioituja tutkimusartikkeleja. Aineistona ovat olleet myös kolmeen väitöskirjaan sisältyviksi tarkoitettuja tutkimusartikkeleita (Lintumäki, 2023; Oinas & Huhmarniemi, 2024; Stöckell, 2018, 2025, Stöckell & Luostarinen, tulossa). Artikkelimme perustuu myös aineistoon, joka on rakentunut kuvataidekasvatuksen kehittämishankkeissa ja niihin integroituneessa tutkimuksessa (esim. Hiltunen, 2023; Jokela & Huhmarniemi, 2021; Jokela & Huhmarniemi, 2022; Huhmarniemi ym., 2021). Lisäksi tutkimuksen ja tutkielman ohjausprosessit ovat olleet jatkuvan reflektoinnin kohteina taideperustaisen toimintatutkimuksen hengessä. Ohjausprosesseissa menetelmää on muokattu moninaisesti tutkimusasetelmiin ja koottu näin arvokasta toimivuudesta kertovaa aineistoa.

Aineiston analyysi on aloitettu lähilukemalla kiinnittäen huomioita erityisesti aineistojen tutkimusasetelmiin, metodologisiin valintoihin ja tutkimusprosessin vaiheisiin. Lähiluku on myös kohdistettu aineistojen taiteellisiin osioihin, ei ainoastaan kirjallisiin teksteihin, mikä erottaa tehdyn lähiluvun perinteisestä sisällönanalyysistä. Tulkintoja on ohjannut teoria ja aineisto vuoroittain sekä aineiston rinnastaminen tutkimusmetodikirjallisuuteen. Olemme pyrkineet nostamaan esiin menetelmää luonnehtivat teoreettiset metodologiset taustatekijät ja tutkimuksen etenemisen vaiheet.

Metodologiaa on tarkasteltu aiemmin eri näkökulmista useissa tutkimusartikkeleissa (esim. Jokela, 2017, 2019; Jokela ym. 2015a, 2015b, 2019). Käytännön toteutusta on aiemmin kuvattu käsikirjoissa, jotka on tuotettu kuvataidekasvatusalan opiskelun tueksi (Jokela & Huhmarniemi, 2020; Jokela & Huhmarniemi, 2018). Taideperustainen toimintatutkimus on otettu käyttöön kansainvälisesti: sitä on käytetty metodologisena kehyksenä muun muassa Euroopan Union rahoittamassa tutkimuksessa (Hiltunen, 2023; Kárpáti, 2023) sekä uudistavan arktisen taiteen tutkimuksessa, mikä on sisältänyt myös alkuperäiskansayhteistyötä (Jokela ym., 2024b, 2024c). Taideperustaista toimintatutkimusta on käytetty myös noin 50 pro gradu-tutkielmassa, joista muutamia edustavia esimerkkejä on nostettu luetteloon projektipedagogiikan käsikirjaan (Jokela ym., 2024a, s. 111–113).

Katsaustutkimukseen perustuva artikkelimme on osa taideperustaisen toimintatutkimuksen pitkäjänteistä kehitystyötä, jossa päivitämme tutkimukseen tukeutuen metodologiaa ja sen käytännön ohjeita vastaamaan alan nykyisiä paradigmoja ja käytäntöjä. Artikkelimme tavoitteena on palvella alan koulutusta jakamalla menetelmän kehittämisen katsaus tutkijoille ja opiskelijoille heille hyödyllisellä tavalla. Artikkelissa nivoutuu yhteen kaksi

näkökulmaa: pyrimme teoretisoimaan tutkimusstrategiaa ja -metodologiaa sekä kuvaamaan menetelmän käytännön toteutuksen vaiheita alan kirjallisuuden ja kartoituksemme pohjalta.

Emme käsittele tässä artikkelissa taideperustaisen toimintatutkimuksen soveltamisalueita, emmekä niihin liittyviä monimuotoisia konteksteja, tilanteita, monitieteisiä ulottuvuuksia tai tutkimukseen tai taiteen tekemiseen liittyviä, sinänsä metodologisestikin tärkeitä, eettisiä kysymyksiä. Sen sijaan analyysimme keskittyy aineistosta nouseviin prosesseihin ja vaiheisiin. Pyrimme tiivistämään ja selkeyttämään menetelmän keskeisiä piirteitä, jotta taideperustaisen toimintatutkimuksen prosessit ja teoreettiset ulottuvuudet hahmottuvat paremmin. Vaikka tunnistamme tiivistämisestä syntyvän oppikirjamaisuuden, uskomme artikkelin tukevan menetelmän soveltajien omien tutkimusasetelmien suuntaisia toimintoja heidän omissa ainutlaatuisissa konteksteissaan ja situaatioissaan.

Metodologian kehittämisen lähtökuopat

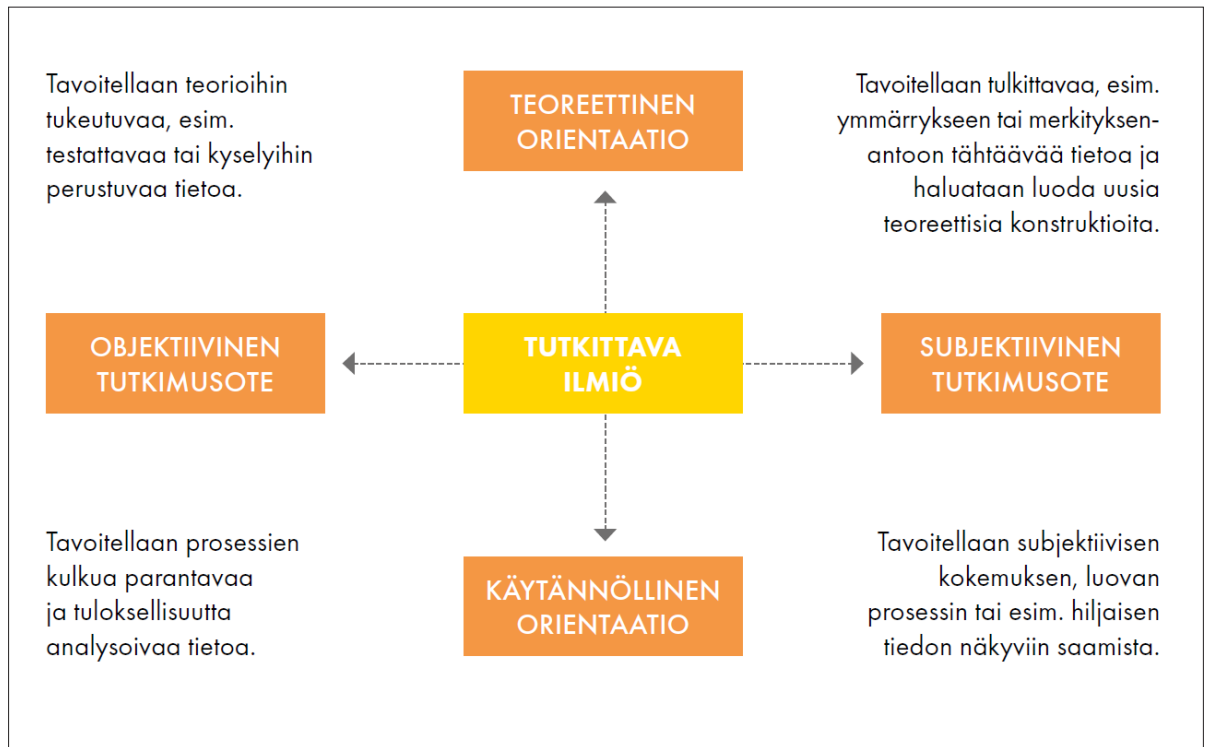
Alkuun pyrimme kontekstualisoimaan taideperustaisen toimintatutkimuksen syntyä alan kirjallisuuden ja kartoituksemme pohjalta. Kehittämisen ytimessä on ollut pieni ryhmä: aivan aluksi vain kaksi taidekasvattaja-tutkija-taiteilijaa (Hiltunen & Jokela, 2001; Jokela, 2006, 2021). Ryhmä on laajentunut sittemmin väitöskirjatutkijoiden, tohtorialumnien ja kansainvälisen verkostoitumisen myötä. Northern Art, Community and Environment Research (NACER) on tutkimusryhmä, jossa menetelmää kehitetään ja käytetään aktiivisesti. Kansainvälisesti toimivan ryhmän piirissä taideperustaisesta toimintatutkimuksesta käytetään nimitystä Art-Based Action Research, ABAR.

Taideperustaisen toimintatutkimuksen kehittämällä on Lapin yliopistossa pyritty tukemaan opiskelijoita sekä taiteilija-opettaja-tutkijoita toimivalla tutkimusmenetelmällä heidän etsiessään ratkaisuja tunnistettuihin ongelmiin ja edistäessään alan toimintaa ja vaikuttavuutta. Taideperustaisen toimintatutkimuksen metodologisten juurien voidaan tunnistaa olevan toisaalta toimintatutkimuksen, toisaalta taiteellisen tutkimuksen ja siitä erottautuvan taideperustaisen tutkimuksen strategioissa. NACER-ryhmässä taideperustainen toimintatutkimus ymmärretään tutkimusta ohjaavaksi tutkimusmetodologiaksi eikä yksittäiseksi menetelmäksi.

Taideperustaisen toimintatutkimuksen kehittämisen tarve juontuu jo 1970-luvun lopulla alkaneesta keskustelusta taiteen potentiaalista osana laadullisia tutkimusmenetelmiä kasvatusalalla (Eisner, 1976). Kun taideakatemoissa ja yliopistoissa, kuten Lapin yliopistossa, alettiin panostaa taiteen tohtoritutkintoihin, heräsi aktiivinen keskustelu taide- ja muotoilualojen erityispiirteitä huomioivasta tutkimusmetodologiasta. Taiteellisesta tutkimuksesta kirjoitettiin paljon ja monilla käsitteillä kansainvälisesti (ks. esim. Borgdorff, 2011; Gray & Malins, 2004; Sullivan, 2005) ja Suomessa (Hannula ym., 2005; Mäkelä & Routarinne, 2006; Varto, 2009). NACER-ryhmän piirissä nähtiin vuosituhannen vaihteessa, että nämä menetelmät olivat vielä keskeneräisiä

palvelemaan kuvataidekasvatusalan opiskelijoita tutkimusopinnoissa ja tutkijakoulutuksessa. Ontologisesti ja epistemologisesti monet taiteellisen tutkimuksen piirteet vaikuttivat paradigmaattisesti haurailta, kun niitä tarkasteltiin joko tieteen tai taiteen näkökulmista. Toisaalta tilanne oli otollinen uudelle ajattelulle, sillä taiteen ja tieteen, ilmaisun ja tutkimuksen, tunteen ja analyysin välitiloissa oleminen avasi keskustelua mahdollisen uuden paradigman syntyemisestä laadullisen tutkimuksen rinnalle (Leavy, 2009, 2017). Samanaikaisesti virisi kiinnostusta taiteellisia ja erityisesti visuaalisia tutkimusmenetelmiä kohtaan yhteiskuntatieteissä ja niitä otettiin käyttöön muun muassa visuaalisessa etnografiassa (Pink, 2007) ja photovoice-menetelmässä (Delgado, 2015). Kaikki nämä syklin vaiheet ovat välttämättömiä myös taideperustaiselle toimintatutkimukselle, jossa taiteen käytännöt ja toimintatavat tulevat mukaan syklin eri vaiheisiin.

Tutkimusta johdettava tiedonintressi on yleensä käytännöllisyyteen suuntautunut. Anttila (2006, s. 475, 2007, s. 23) määrittelee eri tutkimusstrategioiden tiedonintressejä jakaen ne objektiivisuuteen ja subjektiivisuuteen sekä teorianhakaisuuteen ja käytäntölähtöisyyteen. Kaaviossa 1. on Anttilan tutkimusotteiden nelikenttää täydennetty luonnehtimaan tutkimusta ohjaavia tavoitteita (kaavio 1). Objektiivis-teoreettinen tutkimus perustuu usein kvantitatiivisiin menetelmiin, kuten kyselyihin. Subjektiivis-teoreettinen tutkimus tuottaa tulkintoja, ymmärtämistä, merkityksiä ja teorioita. Esimerkiksi taiteelliset tutkimukset, joissa taiteilija-tutkijat kehittävät ja reflektivat omaa työtään, ovat subjektiivis-käytännöllisiä. Taideperustaisen toimintatutkimuksen tiedonintressi paikantuu tutkimusotteiden tavoitteissa (kaavio 1) objektiivisen ja käytännöllisen tutkimusotteen alueelle, mutta siihen voi sisältyä myös muiden tutkimusintressin elementtejä. Pitkäkestoisessa toimintatutkimuksessa, joka tuottaa erilaisia tutkimusaineistoja ja -julkaisuja, voidaan vaihdella intressin painotusta ja liikkua tutkimusotteista toisiin: koota tutkimusaineistoja osallistujilta kuin myös reflektoida subjektiivisesti ja kehittää sekä käytäntöä että teoriaa. Tutkimushankkeissa ja artikkeliväitöskirjoissa taideperustainen toimintatutkimus näyttäytyykin metodologiana, jonka toimivuutta tavoitteisiin nähden myös kehitetään tutkimuksen aikana. Pro gradu -tutkielmissa se on yleensä rajatumminkin käytetty menetelmä, jonka opiskelijat muotoilevat tutkimusasetelmansa tarpeisiin vastaavaksi yksisykliseksi prosessiksi, joka sisältää yhdenkertaiset suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin vaiheet päättyen esimerkiksi suositukseen taideperustaisen toiminnan laadun parantamisen ja tutkimuksen jatkamisen suhteen.

Kaavio 1. Tutkimusotteiden tavoitteet. Anttilan (2006, s. 475, 2007, s. 23) tutkimusotteiden nelikenttä täydennettynä (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 44).

Kuvataidekasvatusalan prosessikeskeinen toimintatutkimus	Kuvataidekasvatusalan produktiokeskeinen toimintatutkimus
<ul style="list-style-type: none"> • Kuvataidekasvatuksen pedagogisten menetelmien kehittäminen • Kuvataidekasvatusalan toimintamallien, -organisaatioiden, -väylien ja -strategioiden kehittäminen • Erilaisten organisaatioiden kehittäminen taideinterventiolla tai taideperustaisilla palveluilla • Hyvinvoinnin ja vuorovaikutuksen kehittäminen taiteen ja taidekasvatuksen keinoin • Voimauttava taide ja taidekasvatus • Kulttuuria elvyttävä ja uudistava taide ja kuvataidekasvatus • Toimintamallien ja -kulttuurien luominen tai uudistaminen • Kuvataidekasvatuksen ja soveltavan taiteen toiminta-alueen laajentaminen • Yhteisöllisyyden ja empaattisuuden piiriin laajentaminen • Toiminnan refleksiivisyyden ja tutkimusperustaisuuden kehittäminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Taide- ja taidekasvatusalan produktio, kuten taideproduktiot, näyttelyt, esitykset, tapahtumat ja työpajat • Julkaisut, kuten käsikirjat, oppimateriaalipaketit ja mediatuotannot • Toiminta-, tuote- ja palvelukonseptit • Taideperustaiset tuotteet ja palvelut

Kaavio 2. Prosessikeskeisen ja produktiokeskeisen taideperustaisen toimintatutkimuksen tavoitteita.

Prosessin, tuotteen tai molempien tutkimuksellinen kehittäminen

Seuraavaksi kiinnitämme huomionsamme siihen, että taideperustaisella toimintatutkimuksella on todettu olevan kaksi selvästi toisistaan poikkeavaa sovellutusaluetta: prosessikeskeinen intressi ja produktiokeskeinen intressi (kaavio 2). Molemmissa toimintaa kehitetään syklisesti, mutta tutkimuksen organisointi, kansatutkijoiden rooli, aineistonkeruun menetelmät ja odotettu lopputulos poikkeavat toisistaan (Jokela & Huhmarniemi, 2020).

Prosessiorientoitunut organisaatioiden, ryhmien ja yhteisöiden toimintatapojen ja -mallien kehittäminen voi tähdätä esimerkiksi osallistujien oppimiseen, voimaantumiseen, identiteetin vahvistumiseen ja muuhun vastaavaan hyvinvointia sekä työ- ja toimintakykyä lisäävään toimintaan. Toisaalta kyse voi olla myös aivan uusien innovatiivisten toimintojen luomisesta sekä vanhojen toimintamallien uudistamisesta ja soveltamisesta uusiin tilanteisiin. Toiminnan tuloksena voi syntyä uusia taideproduktioita tai vastaavia lopputulemia, mutta tutkimuksen pääpaino on kuitenkin prosessin kehittämisessä. Näin tutkimuksella varmistetaan tulosten hyödyntämisen jatkuvuus ja tulosten siirtäminen ja soveltaminen toisaalla. Tulos ei useinkaan tarkoita organisaation pysyvää toimintatapaa vaan kehittyvää ja muuallakin sovellettavissa oleva toimintakonseptia tai -mallia. Kuvataidekasvatuksen alalla menetelmällä voidaan kehittää muun muassa taidepedagogiikkaa.

Taideperustaista toimintatutkimusta käytetään myös opinnäytteiden tuotteiden ja tuotteiden kehittämistutkimuksen ja design-tutkimuksen menetelmänä. Tällöin taideperustaisella toimintatutkimuksella tavoitellaan kussakin tilanteessa, eli ajan ja resurssien puitteissa, parasta mahdollista lopputulosta, ei lopullista totuutta (ks. Anttila, 2007). Tuotteen tai taideproduktion kehittäminen tapahtuu yleensä yhteistyössä joko käyttäjien, asiantuntijoiden tai molempien ryhmien kanssa. Toiminnan syklit muodostuvat suunnittelusta, testauksesta tai arvioinnista ja palautteen mukaan tehdyistä parannuksista. Kehittämistutkimuksessa ja design-tutkimuksessa käytetään kehittämissykleistä usein käsitettä iterointi. Tutkimusaineistomme osoittaa, että menetelmällä voidaan tutkimusperustaisesti luoda muun muassa taide-teoksia, taidetapahtumia, taideperustaisia palveluja ja oppimateriaaleja, jolloin sisällöissä painottuvat muun muassa yhteisöllinen taidekasvatus, paikka-empatia, taiteidenvälinen ilmaisu, ympäristöpoliittiset kannanotot ja vuoro-vaikutukseen ja dialogiin perustuvat alan ilmiöt.

Tutkimusaineistostamme ilmenee, että taide voi olla monin tavoin taideperustaisen toimintatutkimuksen sisällä: se on aina myös taidekasvatusprosessi ja taiteellinen prosessi. Tutkimusten tuloksina on joko entistä toimivampia prosesseja tai produktioita tai niiden yhdistelmiä, ja ennen kaikkea syventynyt ymmärrys niistä ja niiden kehittämisestä. Tutkimusprosessi johtaa myös samanaikaisesti sekä kehittyvään prosessiin että produktioon, kuten näyttelyyn tai oppimateriaaliin, jossa prosessi esitellään. Produktio- tai prosessikeskeisyyden painotuksessa on kyse tutkimusintressin ja taidemuodon valinnasta, sekä ennen kaikkea siitä kenelle ja missä tutkimusta tuodaan esille.

Kartoituksemme tuo esille taiteen moninaiset tehtävät taideperustaisessa toimintatutkimuksessa: se ei ole vain kehittämisen kohde, lopputulos, vaan myös tutkimuksen aineistonkeruun ja/tai -analysoinnin väline. Leavyn (2009, 2017) mukaan taideperustaisia tutkimusmenetelmiä hyödynnetään tutkimussuuntauksessa siten, että tutkimuksen osallistujilta saadaan kokemustietoa, joka ei välity perinteisillä puhuttuun tai kirjoitettuun kieleen perustuvilla tutkimusmenetelmillä. Kartoitus osoittaa, kuinka taideperustaisilla menetelmillä voidaan monin eri tavoin tuoda esimerkiksi paikallisten yhteisöjen hiljaista tietoa tutkimusprosessiin ja -aineistoon. Myös tutkimustuloksia voidaan välittää taiteen ilmaisukeinoin eli muilla tavoin kuin perinteisillä kirjallisilla tutkimuksen julkaisutavoilla.

Toimintatutkimuksen reflektiivisyydestä kriittisyyteen ja vaikuttavuuteen

Nostamme seuraavaksi esille piirteitä, jotka tukevat taideperustaisen toimintatutkimuksen käyttöä opettajan ammatillisen osaamisen, ja alan opettajakoulutuksen kehittämisessä. Hinen (2013) ja Heikkinen ym. (2006) huomauttavat, että toimintatutkimus tarjoaa opettajille systemaattisen, yhteistyöhön perustuvan ja osallistuvan tiedonhankintaprosessin. Lisäksi toimintatutkimus antaa opettajille taitoja ja tietoa, joita tarvitaan myönteisten muutosten aikaansaamiseksi luokkahuoneissa, kouluissa ja yhteisöissä (Stringer, 2008). Kuvataidekasvatusalalla toimintatutkimus antaa myös työvälineitä oman taiteellisen toiminnan (Ainalinpää, 2019; Griniuk, 2022; Huhmarniemi, 2016), työyhteisöjen toimintakulttuurien (Oinas & Huhmarniemi, 2024) sekä pedagogisten käytäntöjen (Heinonen, 2025; Härkönen, 2021; Luostarinen, 2023; Manninen, 2021) jatkuvaan kehittämiseen ja tutkimukseen.

Toimintatutkimus ei ole kasvatusalalla yhtenäinen menetelmä; sen sijaan sillä on monia haaroja opettajan itsensä kehittämisestä yhteiskunnallisten muutosten tavoitteluun ja aktivistiseen tutkimukseen. Koulutus- ja kasvatustieteiden toimintatutkimuksessa ”opettaja itsensä kehittäjänä” -ajattelulla on syvät juuret. Clarcken ja Bautistan (2017) mukaan kansainvälinen opettajatutkijaliike korostaa itsetuntemuksen ja toimintatutkimuksen yhdistämisen tärkeyttä kehitettäessä reflektiivaa kokonaisvaltaista lähestymistapaa opettajan työn kehittämiseen. He osoittavat, että reflektiivisessä toimintatutkimuksessa on olemassa kaksi merkittävää haaraa. Autoetnografinen tutkimus keskittyy vapaamuotoisen, tunteisiin vetoavan ja keskustelua stimuloivan tutkimustekstin esittämiseen. Tästä syystä siinä on samankaltaisuuksia sellaiseen taiteelliseen tutkimukseen, jossa taiteellinen ilmaisu toimii keinona vaihtoehtoisiin oppimistaitoihin. Itsetutkiskelevalla toimintatutkimuksella on yhteneväisyyksiä myös a/r/tografiaan (artist/researcher/teacher tutkijana) (Irwin & de Cosson, 2004).

Toisen opetus- ja kasvatusalalla tunnistettavan reflektiivisen toimintatutkimuksen haaran Clarke ja Bautista (2017) nimeävät analyttiseksi etnografiaksi. Tällöin toimintatutkimus voi sisältää emotionaalisia piirteitä, mutta tarjoaa

myös analyttisiä ja teoreettisia näkökulmia kehittämiseen. Tämä pätee myös kartoituksessa mukana olleisiin taideperustaisiin toimintatutkimuksiin, joissa käytännöllinen ja teoreettinen tutkimus kulkevat rinnakkain ja tutkimusaiheet sijoittuvat opetuksen, taiteen ja tutkimuksen välimaastoon.

Kriittinen osallistava toimintatutkimus (Fine & Torre, 2021; Kemmis ym., 2014) on toimintatutkimuksen suuntaus, johon taideperustaisen toimintatutkimuksen tavoitteet ja toimintatavat usein yhtyvät. Kriittisessä osallistavassa toimintatutkimuksessa pyritään oikeudenmukaisempaan yhteiskuntaan ja korostetaan toimintatutkimusprosessia yhteisöjen keinona muovata heidän omaa elämäänsä ja omia tulevaisuuskuvia (Fine & Torre, 2021). Taideperustaisella toimintatutkimuksella on yhteneväisyyksiä myös palvelumuotoilun prosesseihin, joissa taiteilijamuotoilijat sekä soveltavan taiteen tekijät pyrkivät ratkaisemaan yhteisöjen ja ympäristöjen ongelmia yhteisöllisten ja vuorovaikutteisen menetelmien avulla (Jokela & Huhmarniemi, 2020; Jokela ym., 2015a, 2015b; Miettinen & Vuontisjärvi, 2016). Lapin yliopistossa menetelmää onkin kehitetty myös hankkeissa, joissa palvelumuotoilun ja taidekasvatuksen intressit yhtyvät (Hiltunen, 2023; Huhmarniemi & Hiltunen, 2022).

Tarkasteltaessa taideperustaisen toimintatutkimuksen piirteitä suhteessa muihin samankaltaisiin menetelmiin korostuu sen luonne taiteen kanssa tapahtuvana oppimisprosessina. Tämä nousee erityisen selvästi esille kuvataidekasvattajien reflektoidessa tutkimustensa antia. Oppijoina ovat tukijat, osallistuvat yksilöt, organisaatiot ja yhteisöt. Menetelmällä onkin samankaltaisuutta transformatiiviseen toimintatutkimukseen, jossa korostetaan, että tutkija käynnistää muutosprosesseja ja reflektoidessaan toimintaansa muuttuu myös itse, esimerkiksi sopeuttaen toimintatapaansa ekokriisien aikakauteen (Bradbury, 2022). Bradbury (2022) on yksi toimintatutkimuksen teoreetikoista, joka korostaa toimintatutkimukseen roolia kestävyysmurroksessa: ilmastokriisiin vastaamisessa, globaalien kestävyystavoitteiden saavuttamisessa ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vahvistamisessa. Kestävyysmurroksen käynnistämisen tavoitteita sisältyy aineistossamme Ainalinpään (2019), Huhmarniemen (2016), Luostarisen (2023), Lintumäen (2023), Korsström-Maggan (2025) ja Stöckellin (2018, 2025) tutkimuksiin, joissa taiteen keinoin sitoutetaan osallistujia tai yleisöjä ekologisiin ympäristökysymyksiin.

Kaikkia toimintatutkimuksen muotoja kritisoidaan toisinaan toistettavuuden ja tieteellisen objektiivisuuden puutteesta ja evidenssiperustaisten näyttöjen vähyydestä. Toimintatutkimuksen tekijät ja teoreetikot kuitenkin vastaavat kritiikkiin perustellen toimintatutkimuksen tarvetta. Esimerkiksi Guba (1996) perustelee, ettei ole oleellista noudattaa perinteisen tutkimuksen konventioita vaan seurata demokraattista, voimaannuttavaa ja inhimillistä tutkijaa lähestymistapaa sekä auttaa yhteisöjä laajentamaan omaa ymmärrystään tilanteistaan ja ratkaisemaan koettuja ongelmia. Myös McIntosh (2010) painottaa, että reflektio on itsessään jo tutkimusta ja kasvatusalalla se voi syventää evidenssipohjaista tutkimusta. Lapin yliopiston taideperustaisessa toimintatutkimuksessa taidetta ei nähdä vain keinona saada aikaan myönteisiä muutoksia, vaan se ymmärretään myös kriittisen reflektion dialogiseksi välineeksi (Hiltunen, 2009; Härkönen, 2021). Taideperustaisen

toimintatutkimuksen tunnuspiirteenä onkin tutkijan luoma dialoginen tila, jossa on mahdollisuus myös moniäänisyydelle, mikä ilmenee jo Hiltusen (2009) yhteisöllistä taidekasvatusta käsittelevästä väitöstutkimuksesta, jossa tutkimussuuntaukselle on luotu perustaa ja jota monet ovat laajentaneet aina monilajisten toimijoiden piiriin saakka.

Toimintatutkimus on ollut Suomessa opettaja-tutkijaliikkeen pääasiallinen menetelmä 1980-luvun alusta lähtien ja se liittyy usein narratiivisiin metodologioihin (Heikkinen ym., 2007), mikä tuo reflektiivisyyden lähemmäs tunteita ja myös taiteellista kirjoittamista. Kasvatuksen tutkimuksessa Clarke ja Bautista (2017) sekä Heikkinen ym. (2017) näkevät tarinankerronnalla ja taiteeseen perustuvalla kerronnalla olevan erityisen merkityksen, koska näin sekä tutkija että tutkimuksen vastaanottaja pääsevät lähemmäs kokemuksia ja tunteita, jotka ovat usein saavuttamattomia teoreettisesta näkökulmasta tehdyssä tutkimuksessa. Heikkinen ym. (2007) ehdottavat toimintatutkimukselle hyvin samankaltaisia tulosten havahduttavuuteen ja vaikuttavuuteen liittyviä validointiperusteita kuin Jokela (2012, 2017, 2019) taideperustaiselle toimintatutkimukselle.

Toimintatutkimuksen piirissä kriittinen reflektiivisyys on ymmärretty lähinnä tutkimusjulkaisuiden kirjoittamisena. Sen sijaan taideperustaisessa toimintatutkimuksessa on kehitetty erityisesti nykykuvataiteellisia menetelmiä refleksiivisen käytännön tueksi, jolloin reflektiivisyys ilmenee myös taiteen tekemisen prosesseissa ja taideproduktioissa. Aineistostamme ilmenee, että taide, niin prosesseina kuin teoksina, toimii osana reflektiivistä tutkimusta, joka kohdistuu kehittämiseen, kuten Mannisen (2021), Oinaan (Oinas & Huhmarniemi, 2024) ja Heinosen (2025) väitöstutkimuksissa tai aktivistisuuteen, kuten Huhmarniemen (2016) ja Lintumäen (2023) painotuksessa. Kuvataiteen multimodaaliset lähestymistavat ovat olleet kiinnostuksen kohteina ja niitä on käytetty myös muilla tutkimusaloilla (Mikkonen, 2024).

Leavyn (2009) mukaan laadullinen tutkimus on lähtökohtaisesti arvosidonnaista ja taideperustainen tutkimus poliittista, tiedostamista lisäävää ja vapauttavaa. Tämä luonnehdinta sopii myös taideperustaisen toimintatutkimuksen aktivistisiin suuntauksiin. Taideperustainen toimintatutkimus voi olla sosiaalisesti tai ympäristöpoliittisesti sidonnaista, kuten sen osana toteutuva taidekin. Tutkimuksen tavoitteeseen ja toteutustapaan vaikuttaa esimerkiksi tutkijan ja yhteisön arvot ja asenteet, jopa poliittiset mielipiteet. Tutkimusprosessissa ja -raportissa nämä taustatekijät tuodaan avoimesti esiin. Tutkijan on kerrottava, mikä on hänen oma suhteensa tutkimusaiheeseen ja millaisia intentioita hänellä itsellään on tutkimuksen suhteen.

Tutkija on aina keskeinen osallistuja ja oppija tutkimusprosessissaan, taideperustaisessa tutkimuksessa myös taiteen prosessissa. Taideperustaisessa toimintatutkimuksessa ei pyritä tutkimaan yhteisön tai tutkimuskohteen kokemuksia ulkopuolisesta näkökulmasta. Pikemminkin päinvastoin: hyvin usein kokemuksiin pyritään vaikuttamaan tutkimusprosessin osana, jolloin vaikutustapa on luonnollisesti kuvataidekasvatus. Taideperustaista toimintatutkimusta työnsä kehittämisessä käyttävät kuvataidekasvattajat ovat usein

identiteetiltään ja rooliltaan moniosajia. Heidän ammatilliseen osaamiseensa liittyy luontevasti taiteilijan taitoja, pedagogista osaamista ja menetelmien kehittämisen taitoa tutkimuksen keinoin.

Dialogisesta ja osallistavasta taiteesta posthumanistiseen kanssatutkijuuteen

Taideperustaisen toimintatutkimuksen tutkimusstrategian ja sen sovellutusmahdollisuuksien tunnistamiseksi kiinnitämme seuraavaksi huomionamme siihen, miten tutkimuksen teoreettistaiteellinen viitekehys ohjaa menetelmän käyttöä. Myös kansainvälisen taideperustaisen tutkimuksen teoreettinen viitekehys riippuu tutkimusaiheesta. Esimerkiksi fenomenologia, feministinen teoria ja nykytaiteen teoriat ovat myötävaikuttaneet a/r/tografian syntyyn ja ovat tunnettuja taidekasvatusalalla (Irwin & Springgay, 2008; Springgay ym., 2008). Lapin yliopiston kuvataidekasvatusalalla tutkimusmetodologiaa on kehitetty suhteessa ympäristö- ja yhteisötaiteeseen, paikantutkimukseen, yhteisölliseen taidekasvatukseen, tilannesidonnaiseen oppimiseen ja projektioppimisen teorioihin. Vaikutteita on saatu muun muassa sosiaalisesta pedagogiikasta, kuten sosiaalikultuurisesta innostamisesta, paikkasidonnaisista metodologioista, visuaalisesta antropologiasta ja kriittisestä pedagogiikasta (Hiltunen, 2009; Jokela ym., 2015b; Jokela & Huhmarniemi, 2020). Näiden taustateorioiden perusteella taideperustaisen toimintatutkimuksen kehittämisen tavoitteet liittyvät Lapin yliopistossa yhteisön vahvistamiseen (Hiltunen 2009), yhteiskunnalliseen muutokseen ja ympäristövastuun lisääntymiseen (Huhmarniemi, 2016), kulttuuriseen kestävyYTEEN (Härkönen, 2021), ekokulttuuriseen kestävyYTEEN (Jokela & Hiltunen, 2024), sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen (Hiltunen, 2010; Jokela ym., 2015a), paikkasuhteisiin (Luostarinen, 2023; Stöckell, 2018; Stöckell & Luostarinen, tulossa), alkuperäiskulttuuritutkimukseen (Korsström-Magga, 2023) sekä taiteeseen ja taidekasvatukseen kestävyysmurroksen vipuvoimana (Huhmarniemi & Jokela, 2025).

Kun tutkimuksen painopistettä siirretään taiteilija-opettajien itsetutkiskelusta kohti yhteisöjä ja osallistumista, taideperustainen toimintatutkimus nojautuu osallistuvan toimintatutkimuksen perinteen rinnalla dialogia korostavaan nykytaiteeseen. Bourriaud (2002) näkee taiteen prosessina, johon sisältyy yhteyksien ja dialogin luomista ihmisten välille, relaatioestetiikan periaatteilla. Relationistista nykytaidekäsitystä leimaavat samat teoreettiset lähtökohdat kuin nykytaidekasvatusta ja taideperustaista toimintatutkimusta: kontekstuaalisuus, prosessimaisuus ja dialogisuus (Granö ym., 2018). Tutkimusstrategian kehittämisen alkuaikoina monet osallistavia menetelmiä korostavat nykytaiteen tutkijat, kuten Kester (2004), Lacy (1995) ja Lippard (1997), korostivat taiteen tilallisia ja dialogisia näkökohtia ja niiden yhteyttä arkipäivään. Relationistinen nykytaide taideperustaisen toimintatutkimuksen perustana edellyttää tilannesidonnaista menetelmää ihmisten yhteyksien, spontaanien verkostojen ja yhteisten pyrkimysten tutkimiseen ja ymmärtämiseen vastavoimana äärimmäiselle yksilöllisyydelle, yksilökeskeisyydelle ja kulutukselle. Tämä tarjoaa kuvataidekasvatusalalle näkökulman nykytaiteen,

perinteiden ja populaarikulttuurin sekä koulutuksen yhteyksien uudelleen tarkasteluun dekolonisaation näkökulmasta (Jokela & Huhmarniemi, 2022).

Taideperustainen toimintatutkimus mahdollistaa taiteeseen perustuvien luovien ja visuaalisten menetelmien käytön reflektiivisten käytäntöjen tukemiseksi tutkimuksissa (McIntosh, 2010) ja taidekasvatuksen sekä relationistisen soveltavan kuvataiteen kehittämiseksi (Jokela, 2013). Tutkimusstrategia on näin perusteltu myös inklusiivisen ja sosiaalisesti aktiivisen nykyaiteen teorian kautta. Tavoitteet kohdistuvat yhteisön vahvistamiseen, yhteiskunnalliseen muutokseen sekä ympäristövastuun ja osallisuuden vahvistamiseen (Jokela ym., 2015b).

Kartoituksemme osoittaa, kuinka osallistuva nykykuvataide ymmärretään taideperustaisen toimintatutkimuksen työkalupakiksi, jonka avulla voidaan rakentaa dialoginen tila reflektiivisyydelle, jota kaikki kehitys edellyttää. Glammer (2015) tähdentää, että taiteen, kulttuurin ja kehityksen suhteen uudelleenajattelu ja mielikuvittelu ovat tarpeen. Hän korostaa taidekasvatuksen merkitystä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kehittymiselle ja puolustaa taiteen arvoja kestävien kulttuurien saavuttamisessa, köyhyyden lieventämisessä, itsemyötätunnon edistämässä ja luovuuden sekä sosiaalisen mielikuvituksen stimuloimisessa. Nämä taidekasvatuksen vaikutukset voivat työntää kohti yhteiskunnallista muutosta. Viime vuosina nämä teemat ovat nousseet esille keskustelussa ekososiaalisesta sivistyksestä (Salonen & Foster, 2021), ekokulttuurisesta kestävydestä (Jokela & Hiltunen, 2024; Huhmarniemi & Jokela, 2025) sekä alkuperäiskulttuurien tiedonkäsitykseen ja nykyaiteen kohtaamiseen nojautuvassa taidekasvatuksessa ja tutkimuksessa, joka on ollut keskeinen myös ASAD verkostossa (Beer, 2023; Hiltunen & Huhmarniemi, tulossa; Leddy, 2023).

Kun taideperustainen toimintatutkimus on kohdistunut Lapin yliopistossa erityisesti nopeassa muutoksessa olevaan pohjoiseen ja arktiseen alueeseen sekä sen asukas-yhteisöiden ekokulttuuriin ja monikulttuurisuuteen, on viime aikoina noussut esille uusia taiteellisia-teoreettisia ja ontologis-epistemologisia kysymyksiä, jotka liittyvät kiinteästi taidekasvatukseen, kuten alkuperäiskulttuurien ja nykyaiteen kohtaamiseen (Jokela & Huhmarniemi, 2021, 2022) ja kestävyysmurrokseen (Huhmarniemi & Jokela, 2025). Nämä puolestaan liittyvät posthumanismin myötä ajankohtaistuneisiin ”deleuzeguattarialaiseen” ja ”baradlaiseen” intra-aktioon ja ”solmeutuviin” tietämisen tapoihin (Barad, 2007, 2014). Taideperustaista toimintatutkimusta ei ole luotu erityisesti posthumanismin tutkimusmenetelmäksi, mutta sitä on sovellettu alalla onnistuneesti toimijuuden ja tutkijuuden laajentamisessa. Tällaisia esimerkkeinä ovat muun muassa puutarha- ja kasvitaiteen ja pölyttäjähöynteisten (Ainalinpää, 2019), poronhoitajaperheiden ja porojen (Korsström-Magga, 2023; Korsström-Magga & Jokela, 2022) ja lapinlehmien ja niiden hoitajien (Soppela, 2022) kanssa tehtävä taide ja kuvataidekasvatusalan tutkimus. Posthumanistista taideperustaista toimintatutkimusta on kehitetty myös teknologian, kehon ja performanssin (Griniuk, 2022) sekä kuvataideluokan konteksteissa (Heinonen, 2025). Kanssatutkijuus, kanssamuotoutuminen, yhteismuotoutuminen, intra-aktio ja monet muut posthumanismin esille nostamat käsitteet ja lähestymistavat ovat laajentaneet toimijuutta ja tulleet olennaiseksi osaksi taideperustaista toimintatutkimusta (Jokela ym., 2024b, 2024c).

Osallistava ja taideperustainen tutkimusaineisto ja sen analysointi

Seuraavaksi tarkastelemme taideperusteisen toimintatutkimuksen kehittämistyöhön ja tutkimuksen validointiin tarkoitettuja tutkimusaineistoja (kaavio 3). Menetelmälle tyypillistä monimuotoista, toiminnan aikana luotua ja tallennettua aineistoa kutsutaan usein reflektioaineistoksi viitaten sen käyttöön prosessin arvioinnissa ja kehittämisessä. Reflektioaineiston avulla prosessin analysointiin ja kehittämiseen voidaan palata aina uudestaan. Aineisto voidaan luoda ja analysoida tutkimuksen osallistujien kanssa taideperustaisia menetelmiä (Leavy, 2009, 2017) hyödyntäen. Osallistajat voivat esimerkiksi reflektoida kokemuksiaan kuvallissanallisesti ja yksin tai ryhmissä. Taideperustainen aineisto sisältääkin usein kanssatoimijoiden tekemiä piirroksia, kollaaseja, valokuvia, videoita, ympäristötaideteoksia ja niin edelleen ja välittää sellaista tietoa, jota ei ole helppo sanallistaa, mutta joka on alan tiedonintressin näkökulmasta merkityksellistä.

Tutkija tekee poikkeuksetta osallistuvaa havainnointia ja kokoaa havaintonsa tutkimuspäiväkirjaan. Tutkimuspäiväkirjaa pidetään mahdollisimman systemaattisesti tallentaen esimerkiksi saatua palautetta ja heränneitä ajatuksia. Sen voi tehdä digitaalisesti tai käsin. Osallistavassa tutkimuksessa aineiston kerääminen voi myös jakautua monien tehtäväksi. Aineistoa käydään läpi jo toimintavaiheessa, jolloin menetelmiä voidaan tarvittaessa kehittää.

Prosessia dokumentoidaan yleensä valo- tai videokuvaamalla ja tehdyt luonnokset, suunnitelmat, taideteokset ja kokousmuistiot tallennetaan. Tutkijat myös haastattelevat osallistujia tai dokumentoivat erilaisia palaute- ja arviointikeskusteluja. He voivat myös yhdistää taideperustaisia ja muita laadullisia menetelmiä ja käyttää kuvallista ilmaisua keskustelujen osana.

Tutkimusaineisto on yleensä monimuotoinen sisältäen perinteisillä laadullisilla tutkimusmenetelmillä koottuja havaintoja. Teema- ja ryhmähaastatteluja ja kyselylomakkeita käytetään usein toimintatutkimuksissa. Vastaavaa tietoa voi kuitenkin saada dokumentoimalla itse toimintaa, kuten keskusteluja. Esimerkiksi prosessin visuaalisen dokumentoinnin katsominen keskustelutilanteessa on menetelmä, jossa tutkimusaineiston kerääminen yhdistyy tutkimusprosessin jakamiseen.

Tyypillistä menetelmälle on se, että tutkimusaineistoa analysoidaan jo toiminnan aikana. Tutkija arvioi vuorovaikutusta, toimintaan sitoutumista ja prosessin toimivuutta tutkimusprosessia korjaavasti. Syventyminen aineiston analyysiin toteutuu kuitenkin toimintavaiheen jälkeen. Tutkija voi luokitella, teemoitella ja ryhmitellä aineistoaan joko aineisto- tai teorialähtöisesti.

Kaavio 3.
Tutkimusaineistot
prosessikeskeisessä ja
produktikeskeisessä
taideperustaisessa
toimintatutkimuksessa.

Prosessikeskeisen kehittämisen tyypilliset tutkimusaineistot	Produktiokeskeisen kehittämisen tyypilliset aineistot
<ul style="list-style-type: none"> • Prosessin dokumentointi, kuten tutkimuspäiväkirja, kokouspöytäkirjat, luonnokset ja valokuva- ja videodokumentointi • Toiminnan reflektoinnin dokumentointi, kuten keskustelujen nauhoitteet • Osallistujien taideteokset, portfoliot, oppimispäiväkirjat tai reflektioiviat esseet • Haastattelut, kuten temaattiset ryhmä- tai yksilöhaastattelut • Toimintaa koskevat palautekyselyt 	<ul style="list-style-type: none"> • Kehittämistarpeiden kartoitus • Hyvien käytäntöjen ja ratkaisujen kartoitus • Suunnitteluprosessin dokumentointi, kuten luonnokset, prototyypit ja pienoismallit • Produktion dokumentointi ja kuvaus esimerkiksi kuvallisesti ja sanallisesti • Tuotteet tai palvelun pilotoinnin tai versioinnin palautteet osallistujaryhmältä, käyttäjiltä ja yhteistyötahojen edustajilta

Kaavio 4.
Taideperustaisen
toimintatutkimuksen
yhdessä syklin vaiheet
(Jokela & Huhmar-
niemi, 2020, s. 57).

Reflektioaineiston avulla on tutkijoiden ollut mahdollista palata prosessin vaiheisiin, oivalluksiin sekä muutoksiin johtaneisiin tilanteisiin. Usein taideperustaisen toimintatutkimuksen aineiston analysointivaihe vastaa perinteistä tutkimuskirjoittamista: keskustelua aineiston ja kirjallisuuden kanssa. Analyysissä voi kuitenkin soveltaa myös taideperustaisia menetelmiä. Tutkija voi esimerkiksi toteuttaa valokuva-aineistostaan kollaasin, kuten Manninen (2021) on tehnyt väitöskirjassaan, tai rakentaa näyttelyn, kuten Luostarinen (2023). Tällainen toimintatapa johtaa myös tutkimuksen taiteelliseen representointiin ja tutkimustulosten monikanavaisen jakamiseen. Kootun aineiston avulla tutkimusprosessia voidaan todentaa tutkimusjulkaisuissa ja jakaa esimerkiksi näyttelyissä. Valokuva-aineistoa käytetään myös tutkimusviestinnässä ja raportoinnissa.

Kun tutkimus tehdään tiiviisti yhteisön kanssa, on tutkijan hyvä pyytää yhteisö osallistumaan myös aineiston analysointiin. Edelleen, jos analysoinnin tulokset esitetään taiteellisena produktiona, voi tutkimuksen tulos olla yhtenevä yhteisötaiteellisessa prosessissa tehtyyn produktioon. Taideproduktioiden arviointi on olennainen osa tiedonmuodostusta menetelmän toimivuudesta. Toteutuneet teokset osoittavat taiteen keinoin kuinka toimiva, onnistunut ja voimaannuttava prosessi on ollut. Taideproduktion vaikuttavuuden arviointikriteerejä osana tutkimuksen kokonaisuutta ovat muun muassa kyky herättää ajatuksia, tunteita ja mielikuvia, synnyttää arvopohdintaa sekä tunnetta voimaantumista, jossa osallistujien luottamus omaan toimijuuteen lisääntyy (Jokela, 2012).

Vastavuoroinen kuuleminen, kunnioitus, yhteinen pohdinta ja tiedon palauttaminen yhteisölle sisältyvät taideperustaisen toimintatutkimuksen eettisiin periaatteisiin, joita muun muassa saamelaistutkimuksessa (Laukkanen, 2023) edelleen kehitetään ohjaamaan tutkimustoiminnan sosiaalista ja kulttuurista kestävyttä. Taideperustaiset menetelmät antavat monimuotoisia välineitä sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävään ja eettiseen toteutukseen ja tulosten jakamiseen.

Taideperustaisen toimintatutkimusprosessin vaiheet

Tutkimusasetelma, jonka taideperustaisen toimintatutkimuksen tekijä muotoilee, tekee jokaisesta tutkimuksesta ainutkertaisen prosessin. Yhteneväisiä piirteitä on kuitenkin kartoituksemme pohjalta osoitettavissa. Seuraavaksi kiinnitämme huomiomme tutkimuksen etenemisen prosessiin ja sen vaiheisiin. Esitämme ne tiivistetysti.

Ensimmäinen vaihe sisältää tutkittavaan ilmiöön perehtymistä, tavoitteiden ja tutkimustehtävien määrittelyä, tutkimuksen organisointia, toiminnan suunnittelua sekä teoreettista ja taiteellista taustatyötä (kaavio 4). Taide toteutuu yleensä toisessa vaiheessa. Tutkimusaineisto kootaan taidetoiminnan lomassa tai seuraavassa vaiheessa. Neljännessä vaiheessa toteutuu aineiston analysointi, teoreettinen käsitteellistäminen ja tutkimuksen seuraavan syklin alustava määrittely.

Taideperustainen toimintatutkimus on aina situationaalista ja kontekstisidonnaista toimintaa, jolloin tavoitteet ja interventiot eivät nouse vain tutkijan henkilökohtaisista intresseistä tai ajattelusta. Tutkittavan ilmiön rajaamisen ja tutkimuksen tavoitteiden alustavien määrittelyn jälkeen taideperustainen toimintatutkimus käynnistyy taustakartoituksella, yleensä paikka- ja yhteisökartoituksella, jossa tutkija tutustuu toimintaympäristöönsä tarkoitukseen soveltuvilla menetelmillä. Taustakartoituksen tarkempia lähtökohtia ja menetelmiä on esitelty muun muassa Lapin yliopiston taideprojektien toteuttamisen tueksi laaditussa oppaassa (Jokela ym., 2024a). Jo tutkimuksen tässä vaiheessa voidaan kartoittamista toteuttaa taideperustaisilla menetelmillä ja visuaalisilla välineillä. Kehitettyjä kartoitusmenetelmiä on muun muassa Lapin yliopistossa käytetty paikkakartoitus (Jokela ym., 2024a). Taideperustaiseen tutkimukseen liittyy erilaisia jo melko vakiintuneita visuaalisia menetelmiä, kuten visuaalisen etnografian sovellutukset (Pink, 2007; Jokela, 2018, photovoice-menetelmä (Wang & Burris, 1997), jossa yhteisön jäsenet dokumentoivat yhteisöään valokuvaamalla tutkimusaineistoksi ja videografia (Rokka & Hietanen, 2018), jossa sovelletaan videodokumentointia ja -editointia.

Vasta monitasoiseen paikan ja sosiokulttuurisen tilanteen tuntemiseen pohjautuen voidaan perustella intervention tarve, tavoite ja tilanteeseen soveltuva taideperustainen toteutustapa. Alustava tutkimussuunnitelma laaditaan usein osallistavassa vuorovaikutuksessa tutkimuksen sidosryhmän kanssa kartoitusta hyödyntäen.

Tutkimuksen onnistumisen ja eettisyyden näkökulmasta taustakartoituksen, paikka- ja yhteisökartoituksen tekeminen on olennaista, varsinkin, jos tutkimuksen kohderyhmään sisältyy monikulttuurisuutta ja erilaisia vähemmistö-kulttuureja ja kulttuurisia jännitteitä.

Tämä toimintayhteisön osallisuus painottuu silloin, kun tutkija on itse tavalla tai toisella tutkimusyhteisöstä ulkopuolinen. Kulttuurisen kestävyuden näkökulmasta on tärkeää, että yhteisöt itse määrittelevät, tunnistavat ja esittävät omat merkittävät kulttuuriset piirteensä sekä tutkimuksen muutoksen ja tiedontarpeet. Tämä korostuu paikallisyhteisöiden parissa (Härkönen, 2021; Jokela, 2018) ja erityisesti saamelaisalueella tehtävässä tutkimuksessa (Hiltunen, 2009; Jokela, 2020; Korsström-Magga, 2025; Oskal, 2008).

Paikka- ja yhteisökartoituksen jälkeen tai siihen limittyen käynnistyy tutkimustoiminta joko käytäntövetoisesti tai kirjallisuus- ja teoriakatsauksella. Katsauksessa tutkija perehtyy siihen, mitä tutkimusaiheesta tiedetään aiemmin eli miten muut tutkijat ja taiteilijat ovat käsitelleet vastaavia aiheita ja millaista tietoa he ovat niistä saaneet. Kartoitetaan siis hyviä käytänteitä, mutta samalla kirjallisuuskatsauksen yksi keskeinen tavoite on tunnistaa tiedontarpeita ja käsitteitä, jotka auttavat purkamaan tutkimustehtävää tarkentaviin tutkimuskysymyksiin.

Eettiset kysymykset ovat läsnä taideperustaisen tutkimuksen kaikissa vaiheissa: eettisiä valintoja liittyy tutkimuksen tavoitteen määrittelyyn, kohderyhmän ja kanssatutkijoiden rooliin, tutkimuskysymyksen muotoiluun,

toimintatapoihin taiteellisessa työskentelyssä ja aineiston keruuseen ja tulosten esittämiseen (Jokela & Huhmarniemi, 2018, 2020). Eettiset näkökulmat ja valinnat on pyrittävä tunnistamaan ja tuomaan esille läpinäkyvästi. Tutkimuksen käytännöissä noudatetaan myös hyvää tieteellistä käytäntöä (Keiski ym., 2023) sekä taiteen eettisiä periaatteita, joista on keskusteltu erityisesti yhteisötaiteen kontekstissa (Kantonen & Karttunen, 2021b). Erityisesti teosten tekijyyteen ja omistajuuteen sekä tutkimusaineiston anonyymisyyteen liittyy valintoja, joita on punnittava huolellisesti, jos tekijänoikeudet ja anonymisointi asettuvat toisiinsa nähden ristiriitaisesti yhteisöjen kanssa työskennellessä.

Taideperustaisen toimintatutkimuksen voi toteuttaa monella tapaa ja tutkija voi tulla kehittämissykliin mukaan mistä sen vaiheesta tahansa (kaavio 4). Toisin sanoen tutkija voi aloittaa työnsä tulemalla mukaan jo käynnissä oleviin prosesseihin. Yleisin taideperustaisen toimintatutkimuksen muoto on kuitenkin prosessi, jossa tutkija itse käynnistää syklin. Tällöin tutkimusprosessiin kuuluu taustatyö, tutkimuksen organisointi, taideintervention suunnittelu ja toteuttaminen, reflektioaineiston analysointi ja raportointi (kaavio 5).

Taideperustaisessa toimintatutkimuksen käytännön toteutuksessa on tilaa myös ei-tietämiselle, ihmettelylle ja rohkeudelle kokeilla jotakin, mitä ei vielä osaa. Toimintatutkimukselle tyypillisesti tutkimuskysymykset suuntautuvat hyvin usein uudelleen ja tarkentuvat tutkimuksen etenemisen ja tutkimus syklien myötä. Tutkimukseen voi sisältyä sivupolkuja ja harha-askeliakin, mikä on tavallista myös luovassa taiteellisessa työskentelyssä. Jokela (2008) luonnehtii prosessia osittain intuitiiviseksi, sekavaksi ja kokemukseen ja hiljaiseen tietoon perustuvaksi ja siksi tavoite ja valittu menetelmä ovat aluksi suuntaa antavia ja tutkimusaihe ja kysymykset selkiintyvät tutkimuksen kuluessa. Taideperustaisessa toimintatutkimuksessa taiteilija-tutkija ei kuitenkaan harhaile yksin, vaan kehittämistyötä tehdään yleensä jonkinlaisessa tiimissä tai yhteisössä, jossa intuition reflektointi johtaa kohti tunnistettua ja tiedostettua päämäärää. Prosessi ei siis ole kaavamainen, vaikka kaavioita jäsennetään tutkimusprosessin avuksi. Lapin yliopiston kuvataidekasvatusalan taideperustaisen toimintatutkimuksen menetelmällä toteutetut opinnäytteet kiinnittyvät usein erilaisiin taide-, koulutus- kehittämis- ja tutkimushakkeisiin, joissa niitä toteutetaan projektiperustaisesti. Opiskelijoiden tukena on kuvataidekasvatuksen ja soveltavan taiteen opas, jossa yksityiskohtaisesti käydään läpi nykyaikaisen projektin toteutus: taustatyön, suunnittelun, toteutuksen ja raportoinnin eri vaiheet (Jokela ym., 2024a).

Tulosten julkistaminen päättää toimintatutkimuksen syklin. Taideperustainen toimintatutkimus esitetään yleensä sekä taiteellisina produktioina että tutkimusraporttina. Tutkimusprosessiin sisältyy usein taideproduktio, joka voi olla esimerkiksi teos, tapahtuma tai tila- ja aikasidonnainen prosessi väitöskirjasta tai tutkielmasta. Yliopistokohtaiset tutkintorakenteet ja opinto-oppaat määrittelevät, voiko tutkimukseen sisältyä taiteellinen osa ja kuinka se tulee määritellä ja arvioida. Lapin yliopistossa väitöskirjojen taiteelliset osat ovat erikseen arvioitavia kokonaisuuksia, mutta maisterin tutkielmissa taiteellisen tuotannon esittely voi sisältyä kirjalliseen osaan.

1. TAUSTATYÖ

- Tunnista ilmiö, määritä ongelma ja aseta alustavat tavoitteet.
- Tiedosta tutkimuksen eettiset periaatteet ja hanki tarvittavat tutkimus-, dokumentointi- ja julkaisuluvat
- Kartoita tutkimuksesi yhteisön ja paikan sosiaalis-kulttuuris-visuaalinen tilanne
- Tee katsaus ilmiötä käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen ja vastaaviin taiteellisiin käytänteisiin
- Määrittele käyttämäsi käsitteet ja luo tutkimuksesi teoreettinen perusta kirjallisuuden ja aikaisempien tutkimusten ja taiteellisten käytänteiden avulla
- Kirkasta tutkimustehtävä teoreettisesti ja käytännöllisesti
- Laadi mahdolliset tutkimuskysymykset
- Valitse ja perustele tutkimusmenetelmät ja tiedonkeruutavat ilmiön luonteen, tiedonintressin ja teorian pohjalta

2. TUTKIMUKSEN ORGANISOINTI JA TIIMITYÖN ALOITTAMINEN

- Tunnista mahdolliset projektikumppanit, heidän roolinsa ja toiminnot (käyttäjät, asiakkaat, kohderyhmä ja tiimi, jonka kanssa työskentelet)
- Luo projektiryhmä / tutkimusryhmä ja tee alustava aikataulu.
- Määrittele ryhmän kanssa yhdessä tavoitteet ja käytännön kehittämistoimet, joilla tutkimustehtävän suorittamista tavoitellaan
- Jaa vastuu toimijoiden kesken joko rinnakkaisesti tai hierarkkisesti
- Varmista että syntyy yhteinen käsitys projektiin toteutuksesta: arvotausta, konsepti, taiteen ja sovelletun taiteen teoreettinen perusta jne.

3. LAADI TUTKIMUKSEN / INTERVENTION TOTEUTUSSUUNNITELMA

- Suunnittele aktiviteetit tai interventio yhdessä ryhmäsi kanssa toimintatutkimuksen tai suunnittelusyklin muodossa. Suunnittele tutkimusaineistojen kerääminen ja toiminnan dokumentointi (päiväkirjat, tutkijan tai taiteilijan kansiot, haastattelut, kyselylomakkeet jne.)

4. TUTKIMUKSEN /INTERVENTION TOTEUTTAMINEN

- Toteuta suunniteltu toiminta tai interventio
- Kerää toiminnan aikana suunniteltu tutkimusaineisto ja dokumentoi toiminta
- Juhlista ja jaa taiteellisen intervention tuloksia jo toiminnan aikana (näyttelyavajaiset, tapaamiset, jne.)

4. REFLEKTIOAINEISTON ANALYSOINTI JA TULOSTEN RAPORTOINTI

- Muokkaa monimotoinen tutkimusaineisto käytettävään ja analysoitavaan muotoon
- Luo dokumenttiaineistosta tiivistyksiä, joilla voit virittää palautekeskusteluja, stimuloida ryhmähaastatteluja ja muilla tavoin reflektoida tapahtunutta toimintaa ryhmäsi kanssa saadaksesi tutkimuksesi analyysivaiheeseen syventävää vuorovaikutusta
- Luokittele, teemoittele ja analysoi kerättyä tutkimustietoa
- Analysoi tulokset ja tee ehdotuksia toiminnan tai luodun produktin kehittämiseksi
- Kirjoita tutkimuksesi kirjallinen raportti eräänlaisena kehityskertomuksena, jota tutkimuksen sykli jäsentää.
- Esitä tutkimuksen taiteelliset tulokset aiheeseen soveltuvalla ja kuvataidekasvatusalalle ja tutkimusyhteisölle merkityksellisellä tavalla

Kaavio 5. Taideperustaisen toimintatutkimuksen vaiheita, jotka Jokela ja Huhmarniemi (2020, s. 56–58) ovat luetelleet.

Opinnäytteinä, kuten pro gradu -tutkielmina tehtävien taideperustaisten toimintatutkimuksien kirjallisissa raporteissa, noudatetaan yleensä perinteistä muotoa, joskin kuvallisia elementtejä siihen lisäten. Johdannossa kuvataan tutkimuksen ajankohtaisuus ja merkittävyys sekä sen konteksti ja tavoite. Teoreettisessa taustassa avataan keskeiset käsitteet ja kiinnitetään tutkimus aikaisempaan tutkimukseen ja taiteeseen. Seuraavaksi kuvataan valittu tutkimusmenetelmä ja tutkimusaineisto. Tutkimusprosessi analysoidaan kerätyn aineiston pohjalta peilaten analyysin tuloksia tutkimuskirjallisuuteen. Lopuksi esitellään tulokset ja kehittämisehdotukset.

Perinteisen rakenteen avulla on alkutaipaleella olevan tutkijan helppo hahmottaa käytetyt tutkimusmenetelmät, tutkimusprosessin eteneminen sekä saadut tulokset. Myös hankkeiden rahoittajat edellyttävät perinteistä raporttimuotoa. Väitöstutkimuksissa ja tutkimushankkeissa julkaisumuotoja ovat tutkimusartikkelien ja -raporttien sekä monografioiden lisäksi taiteelliset produktiot, visuaaliset essee ja taiteellisen tutkimuksen ekspositiot, jotka mahdollistavat - runsasmuotoisen kuvien ja videoiden jakamisen tutkimustekstin rinnalla. Tutkimusten osana olevat taiteelliset produktiot varioituvat nykytaiteen ilmaisutapojen ja menetelmien myötä.

Taideperustaisen toimintatutkimuksen eroja ja yhteyksiä rinnakkaisiin tutkimusstrategioihin

Tässä alaluvussa pohdimme tämän katsaustutkimuksen merkityksiä. Kuten aiemmin painotimme, on taideperustaista toimintatutkimusta kehitetty vastaamaan kuvataidekasvatuksen praktiseen tiedonintressiin yhtäaikaaisesti maisterivaiheen tutkimusopinnoissa, tohtorikoulutuksessa ja laajemmissa tutkimushankkeissa. Samalla on ollut tärkeää selventää menetelmän tutkimusstrategisia, metodologisia ja menetelmällisiä eroja ja yhteneväisyyksiä taiteen ja taidekasvatuksen kentällä käytössä olleisiin muihin taiteellisiin ja taideperustaisiin menetelmiin. Tarkastelu kirkastaa edelleen taideperustaisen toimintatutkimuksen praktista luonnetta ja sille soveltuvia tutkimusintressejä.

Taideperustaisessa toimintatutkimuksessa on samankaltaisuuksia taiteelliseen tutkimukseen (artistic research), jossa taiteilijan käytäntö ymmärretään tutkimuksena tai tutkimusmenetelmänä (Huhmarniemi, 2016). Nämä suuntaukset jakavat muun muassa tavoitteen muuttamista ja kehittämistä työn käytäntöjä. Tutkimuksen syklisen etenemisen – suunnittelun, käytännön toiminnan, reflektion ja arvioinnin vuorottelu – yhdistävät molempia. Taiteellisen tutkimuksen tavoitteena on tyypillisesti taiteellisen ilmaisun tai menetelmän tavoitteellinen kehittäminen: tutkimusaihe on usein taiteilija-tutkijan oma luova ja käytännöllinen prosessi, jolla on joko teknis-materiaalisia tai taiteelliseen ajatteluun liittyviä ulottuvuuksia (Borgdorff, 2011).

Rinnakkaisena ilmiönä voidaan puhua niin sanotusta tutkimukseen perustuvasta taiteesta, jossa taiteilija-tutkijat tarkastelevat taideproduktioissaan ja niihin liittyvissä teksteissään esimerkiksi eri tieteenalojen tutkimusai-

heita. Ontologisesti ja epistemologisesti – tieteen tai taiteen näkökulmasta – taiteellinen tutkimus vaikuttaa usein rajautumattomalta tiedonalan, -intressin ja menetelmien osalta (Jokela, 2019). Vaikka kaikki taideperustaisen toimintatutkimuksen kehittäjät Lapin yliopistossa ovat työskennelleet myös taiteilijoina, keskeinen tavoite ei ole ollut sinänsä tärkeä taiteilija-opettaja-tutkijan taiteellisen ilmaisun kehittäminen eikä itsetutkiskelun syventäminen. Pikemminkin on korostettu vuorovaikutus- ja tiimityökykyjen kehittämistä yhteistyössä toimivien opettajien, taiteilijoiden, tutkijoiden, tieteenalojen, yhteisöjen ja muiden osallistujien kanssa. Vastaava painotus ilmenee kasvatusta- ja koulutusalaan liittyvässä toimintatutkimuksessa, yhteistoiminnallisessa toimintatutkimuksessa (Stringer, 2008) ja osallistavassa toimintatutkimuksessa (Kemmis ym., 2014; Whyte, 1991).

Samanaikaisesti taiteellisen tutkimuksen nousun kanssa monet kasvatustutkimuksen tutkijat ovat käyttäneet taiteilijoiden ja taidekriitikkojen käytäntöjä tutkimustensa toteuttamisessa. Tutkijat ovat määritelleet monin tavoin taiteen roolin tutkimusstrategiassa ja prosesseissa (ks. Eisner, 1976; Barone & Eisner, 2012; Irwin & Cosson, 2004; Leavy, 2017). Tähdentäen eroa taiteelliseen tutkimukseen, monet eri alojen tutkijat ovat määritelleet tutkimusstrategiansa taideperustaiseksi tutkimukseksi (Leavy, 2009, 2017, 2018; McNiff, 1998). Kun taiteellista tutkimusta on yleisesti liitetty taiteilijan ammattiosaamiseen, niin taideperustaista tutkimusta tehdään monella alalla, kuten kasvatustieteessä ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Esimerkiksi kasvatustieteessä oppilaiden piirustuksia ja maalauksia voidaan käyttää tutkimusaineistona, kun halutaan tietoa esimerkiksi oppilaiden kokemusmaailmasta. Vastaavasti yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa taideperustaisia tutkimusmenetelmiä on otettu käyttöön tutkimusaineistojen osallistavassa keräämisessä. Huomioon on noussut taiteellisen toiminnan potentiaalinen vaikutus kasvatukseen ja oppimiseen (Barone & Eisner, 2012), taidekasvatukseen ja opettajuuden kehittämiseen (Irwin & Springgay, 2008), terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen (McNiff, 2013) sekä soveltavan taiteen kehittämiseen (Jokela, 2019; Jokela ym., 2019).

Viime aikoina on käyty keskustelua myös taideperustaisesta kasvatustutkimuksesta (Art-Based Education Research, ABER), kuten myös taideperustaisten tutkimusmenetelmien ja visuaalisuuden roolista taidekasvatukseen väitöstutkimuksissa (Sinner ym., 2018; Sinner ym., 2019). Oleminen taiteen ja tieteen, ilmaisun ja tutkimuksen, tunteiden ja analyysin välissä on avannut keskustelun uudesta tutkimusmallista (Leavy, 2009, 2017). Taideperustaisten tutkimusmenetelmien vahvuutena pidetään keinoja tutkia ei-kielellistä, hiljaista, aistillista ja ruumiillista tietoa ja kokemuksia, millä on merkitystä monilla eri tieteenaloilla.

Yksi taideperustaisen tutkimuksen laajasti sovellettu ja tunnettu suuntaus on *a/r/tography*. Se on Kanadassa (University of British Columbia) alkunsa saanut suuntaus, jota on teoretisoitu Rita Irwinin johdolla. Taiteellisen tutkimuksen ja toimintatutkimuksen lisäksi siihen on otettu vaikutteita fenomenologiasta sekä feministisistä ja nykytaiteen teorioista, erityisesti relationaalista estetiikasta (Irwin & Springgay, 2008; Springgay ym., 2008). Taideperustaiselle toimintatutkimukselle ja *a/r/tography*lle on yhteistä, että

käytäntö ja teoreettinen tutkimus ovat rinnakkaisia ja tutkimusaiheet sijoituvat opettamisen, taiteen ja yhteisöjen kontekstiin. Kun fenomenologia ja feministiset ja nykytaiteen teoriat ovat vaikuttaneet a/r/tographyyn, Lapin yliopistossa taideperustainen toimintatutkimus kiinnittyi aluksi ympäristö- ja yhteisötaiteen työtapoihin, nykytaiteen projektimuotoiseen toimintaan ja yhteisölliseen taidekasvatukseen. Siten osallisuus, vuorovaikutteisuus ja yhteisöllisyys korostuvat taideperustaisessa toimintatutkimuksessa. Tutkijan omaelämäkerrallisuus ja itsereflektio korostuu yleensä enemmän a/r/tographyssä kuin taideperustaisessa toimintatutkimuksessa, jossa analyttisen reflektion kohteena on useimmin toiminnasta kerätyt monimuotoiset aineistot kuin ensisijaisesti omat kokemukset.

Suomenkielisessä taiteellisen tutkimuksen kontekstissa käytetään toisinaan myös käsitettä taiteellinen toimintatutkimus (Lehtonen & Vehviläinen, 2021; Kantonen & Karttunen, 2021a). Toisin kuin taideperustainen toimintatutkimus, tämä taiteellisen toimintatutkimuksen suuntaus kiinnittyy osaksi taiteellista tutkimusta, joka ei välttämättä edellytä tieteellistä menetelmää. Samalla näyttää siltä, että taiteellisen tutkimuksen ja taideperustaisen toimintatutkimuksen metodologia on lähentynyt toisiaan, kun taiteellisen tutkimuksen menetelmät ovat yleistyneet myös vertaisarvioituissa tutkimusjulkaisuissa.

Johtopäätös

Olemme hahmotelleet taideperustaista toimintatutkimusta akateemista tutkimusta ja taidetta yhdistelevänä, mutta omakseen tunnistettavana tutkimusstrategiana. Tutkimus- ja kehittämishankkeissa sekä väitöskirjatutkimuksissa se konkretisoituu omaleimaisena metodologiana, joka nivoo yhteen laadullisen tutkimuksen ja taiteen osallistavia menetelmiä. Useammasta tutkimussyklistä muodostuvalla prosessilla vastataan tällöin laaja-alaisen kuvataidekasvatusalan praktiseen ja toimintaorientoituneeseen tiedonintressiin. Tutkimushankkeiden suppeammassa osatutkimuksissa ja erityisesti pro gradu -tutkielmissa taideperustainen toimintatutkimus näyttäytyy menetelmänä, työkaluna, joka kulloinkin muotoillaan kyseisen tutkimusasetelman tarpeisiin vastaavaksi yksisykliseksi prosessiksi, jossa suunnittelun, toteutuksen, arvioinnin ja edelleen kehittämisen vaiheet seuraavat toisinaan.

Metodologian kehittämiseen on sisältynyt runsaasti nykytaiteellisia paikkasidonnaisia ja yhteisöllisiä projekteja, joihin on tutkijoiden, opettajien, taiteilijoiden ja alan opiskelijoiden ohella osallistunut muun muassa kylien, koulujen ja työ- ja yritys-elämän yhteisöjä. Tällöin on tähdätty tutkimukseen, joka tuottaa välitöntä ja näkyvää käytännön muutosta sekä pätevää ja perusteltua toimintatietoa, ymmärrystä ja uutta osaamista, jota tämän muutoksen tuottamiseen liittyy. Tutkimustehtäviä on määritelty ja kehittämisprosesseja luotu taidetoimintoina yhdessä yhteisöjen jäsenten kanssa. Tämä on yksi taideperustaisen toimintatutkimuksen lähtökohdista: monimuotoisten yhteisöjen jäsenet, usein myös muut kuin ihmiset, kuten eläimet, kasvit kuin paikalliset kanssatoimijoita ja osallisia taide-, tutkimus- ja kehittämisprosessiin – kuvataidekasvatuksen taiteeseen ja kasvuun.

Taideperustainen toimintatutkimus soveltuu hyvin uudistamiseen ja kehittämiseen kuvataidekasvatuksessa, joka on lähtökohtaisesti muutos- tulevaisuus-orientoitunut tutkimusala, joka kuten perusolemukseltaan myös kasvatusala ja taide, kurkottaa kohti tulevaa. Taideperustainen toimintatutkimus soveltuu erityisen hyvin paikkoihin ja yhteisöihin, joissa taiteilija-tutkija-opettajat kehittävät osallistavilla tutkimusmenetelmillä käytäntöjä ja pyrkivät vastaamaan tunnistettuihin haasteisiin. Kuvataidekasvatusalan toimintatutkimus on aina refleksiivistä ja painotuksista riippuen joko osallistuvaa, kriittistä tai aktivistista.

Tutkimusmetodologiaa on kehitetty aluksi paikkaperustaisen ja situationaalisen taidekasvatuksen hengessä läheisessä suhteessa pohjoiisiin ekokulttuureihin ja ympäristö- ja yhteisötaiteen menetelmiin. Tämä on ohjannut kiinnittämään erityistä huomiota tutkimustoiminnan ohella myös kasvatus- ja taidetoimintojen kulttuurisensitiivisiin ja eettisiin ulottuvuuksiin ja kanssatoimijoiden asemaan prosesseissa. Myöhemmin posthumanistinen painotus on laajentanut tutkimuksen kanssatoimijoita ja osallistujia, huomioiden ekosysteemien toimijoita monin tavoin.

Taideperustaisen toimintatutkimuksen periaatteilla on yhteyksiä osallistavaan ja dialogiseen nykytaiteen, kanssatoimijuuteen, kanssatutkijuuteen ja alkuperäiskansatutkimukseen. Taideperustainen toimintatutkimus voi tuottaa pätevää ja perusteltua tietoa ja käytännön yksilöllistä ja yhteisöllistä muutososaamista: kuvataidekasvatuksen tutkittua toimintatietoa.

Viitteet

- Ainalinpää, E. (2019). *Kasvitaiteen ekologiset ulottuvuudet: elämäsidonnaisista vuorovaikutustarkasteluista kestävyystavoitteeseen taide toimintaan* [tohtorin väitöskirja, Lapin yliopisto]. Lapin yliopisto.
- Anttila, P. (2006). *Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos, tekeminen*. Akatiimi.
- Anttila, P. (2007). *Realistinen evaluaatio ja tuloksellinen kehittämistyö*. Akatiimi.
- Barad, K. (2007). *Meeting the Universe halfway: Quantum physics and the entanglement of matter and meaning*. Duke University Press.
- Barad, K. (2014). Diffracting diffraction: Cutting together-apart. *Parallax*, 20(3), 168–187. <https://doi.org/10.1080/13534645.2014.927623>
- Beer, R. (2023). Northern Canadian students at an urban art and design university. Teoksessa G. Coutts & T. Jokela (Toim.), *Relate North. Possible futures* (s. 14–34). InSEA.
- Bradbury, H. (2022). *How to do action research for transformations: At a time of eco-social crisis*. Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781800373051>
- Barone, T., & Eisner E. (2012). *Arts based research*. Sage.
- Borgdorff, H. (2011). Knowledge. Artistic research. Teoksessa M. Biggs & H. Karlsson (Toim.), *The Routledge companion to research in the arts* (s. 44–63). Routledge.
- Bourriaud, N. (2002). *Relational Aesthetics*. Les Presse du Réel.
- Delgado, M. (2015). *Urban youth and photovoice. Visual Ethnography in Action*. Oxford University Press.
- Eisner, E. (toim.). (1976). *The arts, human development and education*. McCutchan.
- Fine, M., & Torre, M. E. (2021). *Essentials of critical participatory action research*. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/0000241-001>
- Glammer, J. (2015). *Art, culture and international development. Humanizing social transformation*. Routledge.
- Granö, P., Hiltunen, M., & Jokela, T. (Toim.). (2018). *Suhteessa maailmaan: ympäristöt oppimisen avaajina*. Lapland University Press. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-934-6>
- Gray, C., & Malins, J. (2004). *Visualizing research. A guide to the research process in art and design*. Ashgate Publishing Company.
- Greenwood, D. J. & Levin, M. (2007). *Introduction to action research. Social research for social change* (2nd edition). Sage Publications.
- Griniuk, M. (2022). *Techno-voyeurism into a (performing) body* [tohtorin väitöskirja, Lapin yliopisto]. Lauda. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-335-8>
- Guba, E. (1996). Foreword. Teoksessa E. T. Stringer (Toim.), *Action research: A handbook for practitioners* (s. ix–xiii). Sage.
- Hannula, M., Suoranta, J., & Vadén, T. (2005). *Artistic research – Theories, methods and practices*. Academy of Fine Arts/ University of Gothenburg/ArtMonitor/Cosmoprint Oy.
- Heikkinen, H.L.T., Huttunen, R., & Syrjälä, L. (2007). Action research as narrative: Five principles for validation. *Educational Action Research*, 15(1), 5–19.
- Heikkinen, H. L. T., Konttinen, T., & Häkkinen, P. (2006). Toiminnan tutkimisen suuntauksat Teoksessa H. L.T. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjälä (Toim.), *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat* (s. 39–76). Kansanvalistus-seura.
- Heinonen, H. (2025). *Matkoja intensiteetteihin. Kuvataidekasvatuksen posthumanistiset tilat ja kuvien todellisuudet* [tohtorin väitöskirja, Lapin yliopisto]. Lauda. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-472-0>
- Hiltunen, M. (2009). *Yhteisöllinen taidekasvatus. Performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä* [tohtorin väitöskirja, Lapin yliopisto]. Lauda. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-20111141039>
- Hiltunen, M. (2010). Slow Activism: Art in progress in the North. Teoksessa A. Linjakumpu & S. Wallenius-Korkalo (Toim.), *Progress or perish. Northern perspectives on social change* (s. 119–138). Ashgate.
- Hiltunen, M. (2023). AMASS-AMAS-WEIRD: Community-based art education project in the Sápmi area, Finland. Teoksessa A. Kárpáti (Toim.), *Arts-based interventions and social change in Europe* (s. 133–141). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003376927-19>
- Hiltunen, M., & Huhmarniemi, M. Tulossa. Taiteen pohjoista dekolonisaatiota: Kuvataidekasvatuksen taidetta. *Ruukku – Studies in Artistic Research*, 21(2024).
- Hiltunen, M., & Jokela, T. (2001). *Täälläkö taidetta*. Lapin yliopisto.
- Hine G. S.H. (2013). The importance of action research in teacher education programs. *Issues in Educational Research*, 23(2). Special Issue 151.
- Huhmarniemi, M. (2016). *Marjamatkoilla ja kotipalkisilla. Nykyaikaisia ympäristöpoliittisten keskustelujen osallistujana pohjoisessa* [tohtorin väitöskirja, Lapin yliopisto]. Lauda. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-898-5>
- Huhmarniemi, M., & Hiltunen, M. (2022). New genre Arctic art in the city of Rovaniemi: Promotion of de-Arctification and pluralism. Teoksessa S. Miettinen, E. Mikkonen, M. C. Loschiavo dos Santos, & M. Sarantou (Toim.), *Artistic cartography and design explorations towards the pluriverse* (s. 64–73). Routledge.
- Huhmarniemi, M., & Jokela, T. (2025). Kuvataidekasvatus kestävyiden vipuvoimana. *Research in Arts and Education*, 2025(1), 140–164. <https://doi.org/10.54916/rae.145623>
- Huhmarniemi, M., Jokela, T., & Hiltunen, M. (2021). Paradigm shifts in northern art, community and environment studies for art teacher education. *Social Sciences & Humanities Open* 4(1), 100181. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2021.100181>
- Härkönen, E. (2021). *Seeking culturally sustainable art education in higher education The Northern perspective* [tohtorin väitöskirja, Lapin yliopisto]. Lauda. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-268-9>
- Irwin, R. L., & de Cosson, A. (Toim.). (2004). *A/r/tography: Rendering self through arts based living inquiry*. Pacific Educational Press.
- Irwin, R. L., & Springgay, S. (2008). *A/r/tography as practice-based research*. Teoksessa M. Cahnmann-Taylor & R. Siegesmund (Toim.), *Arts-based research in education: Foundations for practice* (s. 103–124). Routledge.
- Jokela, T. (2006). Nurkasta ulos. Kuvataidekasvatuksen uusia suuntia. Teoksessa K. Kettunen, M. Hiltunen, S. Laitinen & M. Rastas (Toim.), *Kuvien keskellä* (s. 71–85). Like.
- Jokela, T. (2008). A wanderer in the landscape. Teoksessa G. Coutts and T. Jokela (Toim.), *Art, community and environment: Educational perspectives* (s. 217–240). Intellect.
- Jokela, T. (2012). The art of art education and the status of creative dialogue. Teoksessa C.-P. Buschkuhle (Toim.), *Ein Diskurs zur künstlerische Bildung* (s. 359–76). Athene.

- Jokela, T. (2013). Engaged art in the North. Aims, methods, contexts. Teoksessa T. Jokela, G. Coutts, M. Huhmarniemi & E. Härkönen (Toim.), *Cool – Applied visual arts in the North* (s. 10–21). Lapin yliopisto.
- Jokela, T. (2017). Art of art education through art-based action research for the North. Teoksessa M. Fritzche & A. Schnurr (Toim.), *Fokussierte Komplexität – Edenen von Kunst und Bildung* (s. 55–67). ATHENA.
- Jokela, T. (2018). Culture sensitive participatory art as visual ethnography in the North. *Visual Ethnography*, 6(2), 89–112.
- Jokela, T. (2019). Arts-based action research in the North. Teoksessa G. W. Noblit, G. W. (Toim.), *Oxford Research Encyclopedia of Education*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.522>
- Jokela, T. (2020). Ethics of Arctic sustainable art: Indigenous and non-indigenous dialogue. Teoksessa C-P. Busckhule & R. Vella (Toim.), *Art–Ethnic–Education* (s. 202–219). Brill.
- Jokela, T. (2021). Yhdessä tekemisestä kanssätietämiseen. Teoksessa M. Huhmarniemi, S Wallenius-Korkalo & T. Jokela (Toim.), *Dialogista vaikuttamista – yhteisöllistä taidekasvatusta pohjoisessa* (s. 32–44). Lapin yliopisto.
- Jokela, T.; Berliner, P., & Manninen, A. (2024c). Sustainability portraits – Lessons learned and recommendations. Teoksessa T. Jokela, P. Berliner & A. Manninen (Toim.), *Creating Arctic sustainability portraits* (s. 90–99). University of Lapland.
- Jokela, T., & Hiltunen, M. (2023). Community-based art education: Promoting revitalization and eco-cultural resilience for cultural sustainability. Teoksessa C-C. Lin, A. Sinner, & R. L. Irwin (Toim.), *Community arts education: Transversal global perspectives* (s. 86–98). Intellect.
- Jokela, T., & Hiltunen, M. (2024). New genre Arctic art education as a way of knowing with the North. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi & K. Burnett (Toim.), *Relate North: New genre Arctic art education beyond borders* (s. 12–37). InSEA publications.
- Jokela, T., Hiltunen, M., & Huhmarniemi, M. (2019). Art-based action research: Participatory art education research for the North. Teoksessa A. Sinner, R. Irwin, & J. Adams (Toim.), *Provoking the field. PhDs in education: International perspectives on visual arts* (s. 45–56). Intellect.
- Jokela, T., Hiltunen, M., Huhmarniemi, M., Härkönen, E., Stöckell, A., Manninen A., & Parpala, M. (2024a). *Kuvataidekasvatuksen ja soveltavan taiteen projektiosajaksi*. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-428-7>
- Jokela, T., Hiltunen, M., & Härkönen, E. (2015a). Contemporary art education meets the international North. Teoksessa M. Kallio-Tavin & J. Pullinen (Toim.), *Conversations on Finnish art education* (s. 260–279). Aalto ARTS Books.
- Jokela, T., Hiltunen, M., & Härkönen, E. (2015b). Art-based action research: Participatory art for the North. *International Journal of Education Through Art*, 11(3), 433–448.
- Jokela, T. & Huhmarniemi, M. (2018). Art-based action research in the development work of arts and art education. Teoksessa G. Coutts, E. Härkönen, M. Huhmarniemi & T. Jokela (Toim.), *The Lure of Lapland: A handbook of arctic art and design* (s. 9–23). Lapin yliopisto. <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/63653>
- Jokela, T., & Huhmarniemi, M. (2020). Taideperustainen toimintatutkimus soveltavan taiteen kehittämisen välineenä. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi & J. Paasovaara (Toim.), *Luontokuvaus soveltavana taiteena* (s. 39–62). Lapin yliopisto.
- Jokela, T., & Huhmarniemi, M. (2021). Stories transmitted through art for the revitalization and decolonization of the Arctic. In R. Sørly, T. Ghaye & B. Kärtevit (Toim.), *Stories of change and sustainability in the Arctic regions: The interdependence of local and global* (s. 57–71). Routledge.
- Jokela, T., & Huhmarniemi, M. (2022). Arctic art education in changing nature and culture. *Education in the North*, 29(2), 4–27. <https://doi.org/10.26203/55f2-1c04>
- Jokela, T.; Manninen, A., & Berliner, P. (2024b). Setup lessons learnt for the nomadic hub of new genre Arctic art education. Teoksessa T. Jokela, A. Manninen & P. Berliner (Toim.), *Mapping the new genre Arctic art education* (s. 152–158). University of Lapland.
- Kantonen, L., & Karttunen, S. (2021a). *Yhteisötaiteen etiikka: tilaa toiselle, arvoa arvaamattomalle*. Taideyliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-353-038-6>
- Kantonen, L., & Karttunen, S. (2021b). Yhteisötaiteen etiikka–Kirjoituksia vastuusta, vallasta ja vapaudesta. Teoksessa L. Kantonen & S. Karttunen (Toim.), *Yhteisötaiteen etiikka: tilaa toiselle, arvoa arvaamattomalle* (s. 9–40). Taideyliopisto.
- Kárpáti, A. (Toim.). (2023). *Arts-based interventions and social change in Europe*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003376927>
- Keiski, R. L., Hämäläinen, K., Karhunen, M., Löfström, E., Näreaho, S., Varantola, K., Spoo, S.K., Tarkiainen, T., Kaila, E., & Aittasalo, M. (Toim.) (2023). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittelyminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023*. Tutkimuseettinen neuvottelukunta ja Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta. <https://tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>
- McIntosh, P. (2010). *Action research and reflective practice. Creative and visual methods to facilitate reflection and learning*. Routledge.
- Kemmis, S., & McTaggart, R. (2004). Participatory action research. Teoksessa N. K. Denzén & Y.S. Lincoln (Toim.), *Handbook of qualitative research* (s. 559–609). Sage.
- Kemmis, S., McTaggart, R., & Nixon, R. (2014). Introducing critical participatory action research. Teoksessa S. Kemmis, R. McTaggart & R. Nixon, R. (Toim.), *The action research planner: Doing critical participatory action research* (s. 1–31). Springer Link.
- Kester, G. (2004). *Conversation pieces: Community + communication in modern art*. University of California Press.
- Korsström-Magga, K. (2023). Art and co-research with Sámi reindeer herders – in the spirit of decolonisation unfolding cultural knowledge. Teoksessa L. Heininen, H. Exner-Pirot & J. Barnes (Toim.), *Arctic Yearbook 2023: Arctic Indigenous peoples: Climate, science, knowledge and governance*. Arctic Portal. <https://arcticyearbook.com/arctic-yearbook/2023/2023-scholarly-papers/498-art-and-co-research-with-sami-reindeer-herders-in-the-spirit-of-decolonisation-unfolding-cultural-knowledge>
- Korsström-Magga, K. (2025). *Boazoeallin – Reindeer Life. Exploring possibilities for decoloniality with community-based art education* [tohtorin väitöskirja, Lapin yliopisto]. Lauda. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-473-7>
- Korsström-Magga, K., & Jokela, T. (2022). Art-based knowing with Sámi reindeer herders: A step towards resilience. Teoksessa G. Coutts & T. Jokela (Toim.), *Relate North #9* (s. 150–170). InSEA Publications. <https://doi.org/10.24981/2022-RN#9>
- Knowles, J., & Cole A. L. (Toim.) (2008). *Handbook of the Arts in qualitative research. Perspectives, methodologies, examples, and issues*. Sage Publications.

- Lacy, S. (1995). Debated territory: Towards a critical language for public art. Teoksessa S. Lacy (Toim.), *Mapping the terrain. New genre public art* (s. 171–185). Bay Press.
- Laukkanen, M. (2023). *Saamelaisia koskevan tutkimuksen eettisissä ohjeissa yksilön rinnalle nostetaan yhteisö*. Kide – Lapin yliopiston tiede- ja taidelehti. <https://www.ulapland.fi/news/Saamelaisia-koskevan-tutkimuksen-eettisissa-ohjeissa-yksilon-rinnalle-nostetaan-yhteiso/38758/42746af2-9c50-4b15-bfd2-c4f16c5dc929>
- Leavy, P. (2009). *Method meets art. Arts-based research practice*. Guilford Press.
- Leavy, P. (2017). *Research design: quantitative, qualitative, mixed methods, arts-based, and community-based participatory research approaches*. Guilford Press.
- Leavy, P. (Toim.). (2018). *Handbook of arts-based research*. Guilford Press.
- Leddy, S. (2023). Indigenous visual expression as pedagogy: Developing decolonial 36 literacy through dialogic encounters with Indigenous art. Teoksessa G. Coutts & T. Jokela (Toim.), *Relate North. Possible futures* (s. 36–49). InSEA.
- Lehtonen, J., & Vehviläinen, A. (2021). Rakenteiden törmäys. Taiteellinen toimintatutkimus Teatterikorkeakoulun ja Sibelius-Akatemian yleisökontaktikurssista. *Trio*, 10(2), 9–36. <https://doi.org/10.37453/trio.113280>
- Lintumäki, A. (2023). My Place: Building Young People's Future Using Art-Based Action in the North. Teoksessa G. Coutts, & T. Jokela (Toim.), *Relate North: Possible Futures* (s. 50–73). InSEA. <https://doi.org/10.24981/2023-RNPF>
- Lippard, L. R. (1997). *The lure of the local: Senses of place in a multicentered society*. New Press.
- Luostarinen, N. (2023). *Paikkaleikkejä ja leikin paikkoja: leikkillisillä taideinterventioilla kohti paikkaempatiaa* [tohtorin väitöskirja, Lapin yliopisto]. Lauda. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-392-1>
- Manninen, A. (2021). *Yhteyksiä luomassa: Nykyaikainen taideperustainen ilmiöpohjainen oppiminen Euroopan kansalaisuuden tarkastelussa* [tohtorin väitöskirja, Lapin yliopisto]. Lauda. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-279-5>
- Miettinen, S., & Vuontisjärvi, H-R. (2016). Service design for participatory development. Teoksessa P. Ryttilähti, & S. Miettinen (Toim.), *For profit for good: development organizations through service design* (s. 68–73). Lapin yliopisto. http://sinco.fi/xyz/wp-content/uploads/2016/12/FOR_PROFIT_FOR_GOOD_FINAL_PDF.pdf
- McNiff, S. (1998). *Art-based research*. Jessica Kingsley Publisher.
- McNiff, S. (2013). A critical focus on art-based research. Teoksessa S. Mc Niff (Toim.), *Art as research. Opportunities and challenges* (s. 109–116). Intellect.
- Mikkonen, E. (2024). Deconstructing racialised and cultural otherisation with young people through pluralistic arts-based social work. Teoksessa K. Clarke, L. Lee-Oliver, & S. Ranta-Tyrkkö (Toim.), *Decolonising social work in Finland: Racialisation and practices of care* (s. 125–144). Bristol University Press.
- Mäkelä, M., & Routarinne, S. (Toim.) (2006). *The art of research. Research practices in art and design*. University of Art and Design Helsinki.
- Oinas, N., & Huhmarniemi, M. (2024). Art activities for staff in healthcare institutions. *International Journal of Education through Art*, 20(2), 193–207. https://doi.org/10.1386/eta_00161_1
- Oskal, N. (2008). The question of methodology in indigenous research: A philosophical exposition. Teoksessa H. Minde, S. Jentoft, H. Gaski, & G. Midré (Toim.), *Indigenous peoples: self-determination, knowledge, indigeneity* (s. 331–345). Delft.
- Pink, S. (2007). *Doing visual ethnography. Images, media and representation in research*. Second Edition. Sage Publications.
- Rokka, J., & Hietanen, J. (2018) On positioning videography as a tool for theorizing. *Sage Journals*, 33(3), 106–121. <https://doi.org/10.1177/2051570718754762>
- Sinner, A., Irwin, R., & Adams, J. (Toim.) (2019). *International perspectives on visual arts PhDs in education*. Provoking the field. Intellect.
- Sinner, A., Irwin, R., & Jokela, T. (Toim.) (2018). *Visually provoking. Dissertations in art education*. Lapland University Press.
- Salonen, A. O., & Foster, R. (2021): Irto-olemisen merkitykselliseksi osaksi maailmaa. Teoksessa R. Haverinen, K. Mattila, A. Neuvonen, R. Saramäki & O. Sillanaukee (Toim.), *Ihminen osana elonkirjoa. Luontosuhteet, luontokäsitykset ja sivistys kestävyyskriisin aikakaudella* (s. 52–64). Sitra.
- Soppela, P. (2022). Art-based insights into the relationship between the Lapland cow, humans and Northern nature. Teoksessa G. Coutts, & T. Jokela (Toim.), *Relate North #9* (s. 126–149). InSEA Publications. <https://doi.org/10.24981/2022-RN#9>
- Springgay, S.; Irwin, R. L., & Kind, S. (2008). A/R/Topographers and living inquiry. Teoksessa C. J. Knowles & A. L. Cole (Toim.), *Handbook of the arts in qualitative research. Perspectives, methodologies, examples, and issues* (s. 83–92). Sage Publications.
- Stringer, E. T. (2008). *Action research in education*. Pearson.
- Sullivan, G. (2005). *Art practice as research: Inquiry in the visual arts*. Sage Publications.
- Stöckell, A. I. (2018). Making wooden spoons around the campfire: dialogue, handcraft-based art and sustainability. Teoksessa T. Jokela, & C. Glen (Toim.), *Relate North: Art & design for education and sustainability* (s. 80–97). Lapland University Press. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-928-5>
- Stöckell, A. (2025). Kestävää muutostaloutta talvitaiteesta. *Research in Arts and Education*, 2025(1), 55–77. <https://doi.org/10.54916/rae.145647>
- Stöckell, A., & Luostarinen, N. (tulossa). Permission to Play in the Embrace of the Forest. Teoksessa A. Sohns (Toim.), *Artistic witness and response to environmental change in the Arctic*. Routledge.
- Wang, C., & Burris, M. A. (1997). Photovoice: Concept, methodology, and use for participatory needs assessment. *Health Education & Behavior*, 24(3), 369–387. <https://doi.org/10.1177/109019819702400309>
- Varto, J. (2009). *Basics of artistic research. Ontological, epistemological and historical justifications*. University of Art and Design Helsinki.
- Whitehead, J., & McNiff, J. (2006). *Action research: Living theory*. Sage.
- Whyte, W. (1991). *Participatory action research*. Sage.